

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ

UNIVERSITY OF BANJA LUKA

**ФАКУЛТЕТ БЕЗБЈЕДНОСНИХ НАУКА
FACULTY OF SECURITY SCIENCE**

**ОТКРИВАЊЕ И ДОКАЗИВАЊЕ
КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА У УСЛОВИМА
ПРИРОДНИХ КАТАСТРОФА**

МАСТЕР РАД

Ментор:

Проф. др Драгомир Јовичић

Кандидат:

Мирјана Докић

Бања Лука, март 2023.

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЈЕДНОСНИХ НАУКА

ОТКРИВАЊЕ И ДОКАЗИВАЊЕ КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА У УСЛОВИМА ПРИРОДНИХ КАТАСТРОФА

МАСТЕР РАД

Ментор:

Проф. др Драгомир Јовичић

Кандидат:

Мријана Докић

Бања Лука, март 2023.

UNIVERSITY OF BANJA LUKA
FACULTY OF SECURITY SCIENCE

DETECTION AND PROVING OF CRIMINAL ACTS UNDER NATURAL DISASTER CONDITIONS

MASTER THESIS

Mentor:
Associate professor Dragomir Jovičić

Candidate:
Mirjana Dokić

Banja Luka, March 2023

Информације о ментору и мастер раду:

Ментор: проф. др Драгомир Јовичић, Универзитет у Бањој Луци, Факултет безбједносних наука

Наслов мастер рада: Откривање и доказивање кривичних дјела у условима природних катастрофа

Резиме: Кривична дјела, односно њихово откривање и доказивање, често представљају велики изазов за безбједносне службе у свим земљама. Када томе додамо и појаву природних катастрофа, па узмемо у обзир да се кривична дјела врше и у тим околностима, онда то представља много већи терет за субјекте безбједности, а прије свега полицију. Послови полиције у ситуацијама природних катастрофа подразумијевају заштиту и спасавање људи и њихове имовине, али одржавање јавног реда и мира и откривање и доказивање кривичних дјела и њихових извршилаца. Ситуације природних катастрофа додатно усложњавају послове полиције на откривању извршилаца кривичних дјела и проналажењу и обезбјеђењу трагова и доказа. Сходно томе, полиција, како при редовном обављању послова и задатака, тако и у ситуацијама природних катастрофа, предузима оперативно-тактичке мјере и радње, радње доказивање, а у крајњем случају и посебне истражне радње, а све у циљу проналазке извршилаца кривичних дјела и доказа везаних за конкретно кривично дјело. Самим тим, и предмет овог рада односиће се на примјену наведених мјера и радњи с акцентом на ситуације природних катастрофа, када извођење појединих радњи бива отежано или у одређеној мјери условљени природном катастрофом. Такође, у раду ће бити приказани и ставови одређене популације о улози и значају полиције у условима природних катастрофа, с посебним акцентом на откривање и доказивање кривичних дјела.

Кључне ријечи: природне катастрофе, криминалитет, радње доказивања, оперативно-тактичке мјере и радње, откривање кривичних дјела

Научна област: Друштвене науке

Научно поље: Безбједност и криминалистика

Класификациона ознака: S000

Тип одабране лиценце: Ауторство - некомерцијално (CC BY-NC)

Information about the mentor and master thesis

Mentor: Associate professor Dragomir Jovičić, University of Banja Luka, Faculty of security science

Master thesis title: Detection and proving of criminal acts under natural disaster conditions

Abstract: Crimes, ie their detection and proof, are often a great challenge for the security services in all countries. When we add to that the occurrence of natural disasters, and take into account that crimes are committed in these circumstances, then it is a much greater burden for the subjects of security, and above all the police. Police work in situations of natural disasters includes the protection and rescue of people and their property, but maintaining public order and peace and detecting and proving crimes and their perpetrators. Natural disaster situations further complicate the police's task of detecting perpetrators of crimes and finding and securing clues and evidence. Accordingly, the police, both in the regular performance of work and tasks, and in situations of natural disasters, take operational and tactical measures and actions, actions of evidence, and ultimately special investigative actions, all with the aim of finding perpetrators of crimes and evidence related to a specific crime. Therefore, the subject of this paper will relate to the application of these measures and actions with an emphasis on situations of natural disasters, when the performance of certain actions becomes difficult or to some extent conditioned by natural disasters. Also, the paper will present the attitudes of a certain population about the role and importance of the police in natural disasters, with special emphasis on detecting and proving crimes.

Key words: natural disasters, crime, acts of proving, operational and tactical measures and actions, detection of criminal offenses

Scientific field: Social sciences

Scientific subfield: Security and Criminalistic

Classification: S000

Creative Commons Community License Type: CC BY-NC

САДРЖАЈ

1	УВОД	5
2	КРИМИНАЛИТЕТ	8
2.1	Појмовно одређење и основна обиљежја криминалитета	8
2.2	Класификација криминалитета.....	11
3	ПРИРОДНЕ КАТАСТРОФЕ	22
3.1	Појам и основна обиљежја природних катастрофа	22
3.2	Класификација природних катастрофа	24
3.3	Безбједност у условима природних катастрофа	26
4	ОТКРИВАЊЕ И ДОКАЗИВАЊЕ КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА У УСЛОВИМА ПРИРОДНИХ КАТАСТРОФА.....	28
4.1	Сарадња полиције и тужилаштва по извршењу кривичног дјела	29
4.2	Примјена оперативно-тактичких мјера и радњи.....	31
4.2.1	<i>Легитимисање и утврђивање идентитета</i>	<i>34</i>
4.2.2	<i>Осматрање (опсервација)</i>	<i>36</i>
4.2.3	<i>Ограничење кретања на одређеном простору.....</i>	<i>37</i>
4.2.4	<i>Криминалистичка примјена полиграфа.....</i>	<i>38</i>
4.3	Примјена радњи доказивања	39
4.3.1	<i>Претресање стана, проторија и лица.....</i>	<i>41</i>
4.3.2	<i>Привремено одузимање предмета</i>	<i>45</i>

4.3.3	<i>Поступак са сумњивим стварима</i>	47
4.3.4	<i>Испитивање осумњиченог</i>	47
4.3.5	<i>Саслушање свједока.....</i>	48
4.3.6	<i>Увиђај и реконструкција</i>	50
4.3.7	<i>Вјештачење.....</i>	52
4.4	<i>Посебне истражне радње</i>	53
5	ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ	56
5.1	<i>Предмет и циљ истраживања.....</i>	56
5.2	<i>Хипотетички оквир истраживања</i>	56
5.3	<i>Методолошки оквир истраживања.....</i>	57
5.4	<i>Популација и узорак истраживања.....</i>	58
5.5	<i>Резултати истраживања</i>	60
6	ЗАКЉУЧАК.....	74
7	ЛИТЕРАТУРА.....	78
	ПРИЛОГ - АНКЕТНИ УПИТНИК.....	83
	БИОГРАФИЈА	86

1 УВОД

Савремено друштво суочава се са бројним безбједносним изазовима, ризицима и пријетњама, а ангажованост субјеката безбједности у борби против истих поприма све веће размјере, те захтјева све већу ангажованост. Када кажемо безбједносни изазови, ризици и пријетње, најчешће помислимо на оне појмове које чујемо путем медија (интернет, телевизија и сл.), а то су углавном теороризам, организоване криминалне групе, кријумчарења итд. Међутим, оно што угрожава, или бар потенцијално представља пријетњу безбједности сваке државе и друштва јесте и широка лепеза кривичних дјела од којих нека угрожавају и основне људске вриједности, као што су право на живот, слободу итд., затим кривична дјела којима се настоји остварити противправна имовинска корист, потом кривична дјела привредног и финансијског криминалитета и др.

Поред тога, на безбједност државе и друштва не утичу само фактори који су криминогеног поријекла, односно људски фактори у виду криминалне дјелатности, већ и многобројни природни фактори. Знамо да природа има велики утицај на опстанак човјечанства, те стога природне непогоде и катастрофе представљају још један од битних извора и облика угрожавања безбједности. Природне катастрофе имају велики и трагични утицај на друштво, ометају економске, културне, а понекад и политичке услове живота, и на тај начин успоравају развој заједнице и захтјевају предузимање посебних мјера од стране интервентно-спасилачких служби у ванредним ситуацијама. У данашњем свијету свједоци смо многобројних разарања, миграција, страдања становништва и сл., гдје су разлог тога управо природне катастрофе. Природне непогоде и катастрофе одувјек су представљале опасност за људе и њихова материјална добра, а у историји је забиљежен велики број елементарних непогода које су проузроковале велики број људских жртава, огромна разарања објеката, доносиле заразна обољења итд. Када говоримо о природним непогодама и катастрофама, прије свега мислимо на поплаве, земљотресе и потресе, одроне и клизишта земљишта, вулканске ерупције, урагане, сњежне наносе и лавине, пожаре, суше и др.

Сходно наведеном, када у обзир узмемо да се кривична дјела врше не само у „нормалним“ безбједносним условима, већ и условима природних непогода и катастрофа, онда то све поприма много већу димензију, односно представља знатно већу препреку органима задуженим за очување безбједности, а прије свега полицији као примарном органу задуженом за послове безбједности људи и имовине. Дакле, ситуације природних непогода

и катастрофа не искључују могућност вршења кривичних дјела, већ напротив, такве околности представљају повољне ситуације за вршење кривичних дјела од стране одређених извршилаца који користе одсуство грађана, метеж, фокус органа безбједности који је у тим ситуацијама превасходно усмјерен на заштиту и спасавање и сл. Сходно томе, и у таквим ситуацијама полиција узима своје учешће, како у виду спасавања жртава природних катастрофа, њихове имовине и сл., тако и у виду спречавања извршења и откривања извршилаца кривичних дјела који користе такве ситуације за вршење разних деликата.

Откривање и доказивање кривичних дјела и њихових извршилаца је веома зхатјеван и у већини случајева дуготрајан процес који подразумемијева ангажовање различитих ресурса, почев од људских (као неизбежних и најзначајнијих), па то материјално-техничких средстава, посебно оних базираних на новијим техничко-технолошким достигнућима и сл. Све мјере и радње које полиција предузима на откривању и доказивању кривичних дјела такође подлијежу извјесној контроли од стране разних институција и организација, а од правилног и законитог предузимања тих радњи од стране полиције зависи и цјелокупан ток кривичног поступка против извршилаца кривичних дјела. Своју улогу о борби против криминалитета, полиција најпотпуније остварује у предистражном поступку, будући да кроз оперативно-тактичке, али и доказне радње, најпотпуније испољава своје капацитете у сузбијању кривичних дјела и проналажењу и лишењу слободе учинилаца. Поред тога, њена улога је значајна и у истрази, у којој најтјешње сарађује са јавним тужиоцем у прибављању доказа ради каснијег подизања оптужнице и рјешавања конкретне кривичне ствари. Стога је на полицији највећи терет доказивања, а уједно на располагању има широк спектар мјера и радњи којима настоји да обезбиједи адекватне доказе и трагове за откривање извршилаца.

Сходно наведеном, у овом раду ће у првом дијелу бити ријечи појму криминалитета и његовим основним облицима испољавања, те ће након тога бити ријечи о природним катастрофама, тј. о појмовном одређењу природних катастрофа, те класификацији природних катастрофа према одговарајућим критеријумима.

Након тога, обрадићемо откривање и доказивање кривичних дјела с акцентом на њихову појаву у условима природних катастрофа. Сходно томе, елаборираћемо оперативно-тактичке мјере и радње које полиција предузима у циљу прикупљања

информација о свим релевантним чињеницама битним за одређени догађај, с тим да такве мјере и радње немају доказну снагу у кривичном поступку. Даље, обрадићемо радње доказивања, као и посебне истражне радње чији резултати служе као доказ у кривичном поступку, с тим да се ове друге предузимају под строго одређеним условима и за таксативно наведена кривична дјела, за разлику од радњи доказивања које се предузимају по извршењу сваког кривичног дјела, а у зависности о ком кривичном дјелу се ради, зависи и које ће се радње доказивања предузети.

Последњи дио рада односи се на емпиријско истраживање које је спроведено помоћу анкетног упитника, а које има за циљ сагледавање ставова испитаника о улози полиције у природним катастрофама, с акцентом на појаву кривичних дјела у тим ситуацијама, ангажовање полиције у откривању кривичних дјела итд. Испитавињем је обухваћено 100 испитаника, како из реда полиције, тако и из реда грађана, а основни циљ наведеног истраживања јесте да се потврде или одбаце постављене хипотезе.

2 КРИМИНАЛИТЕТ

2.1 Појмовно одређење и основна обиљежја криминалитета

Криминалитет је негативна друштвена појава, која је, због своје распрострањености и друштвене опасности, предмет непрекидног интересовања науке и праксе. Људско друштво од почетка свог настанка познаје облике понашања који су називани криминалитетом или злочином. Криминалитет, као друштвена појава, пратио је све облике друштва од самог настанка заједнице до данас. Без обзира на друштвено уређење, степен развоја друштва, богатство или сиромаштво, постојала су понашања појединаца и група која су од стране друштва сматрана негативним и противдруштвеним и према којима је друштво заузимало негативан став. Према тим облицима понашања друштво је предузимало посебне мјере са циљем да се таква понашања предуприједи или умање њихове посљедице. Криминалитет показује тенденцију сталног ширења и испољавања кро нове облике, међу којима су са највећим степеном друштвене опасности организовани облици вршења кривичних дјела са елементом иностраности.¹

Како наводи Кривокапић, под појмом криминалитет често се подразумева „асоцијално, односно антисоцијално понашање, гдје би асоцијално понашање било оно понашање које одређено друштво сматра неморалним, непожељним и неприлагођеним себи самом, односно својим правним, обичајним и етичким нормама, док би антисоцијално понашање било понашање противно друштву, а то значи и законској норми, што се у крајњој линији изједначава с појмом и садржином кривичног дјела“.²

Криминалитет је историјска категорија, јер за сада није познато ни једно друштво нити одређени период у његовом развоју без криминалитета. Са развојем друштва мијењале су се само форме и облици његовог испољавања, па у том смислу може с говорити само о разликама и карактеристикама везаним за криминалитет одређеног простора или одређеног времена. С тим у вези треба имати у виду низ фактора који на то могу да утичу, као што је култура, традиција, религија, социјални, економски и дурги услови, географски климатски

¹ Јовичић, Д., Шетка, Г.: *Јавна безбједност*, Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука, 2020, стр. 44.

² Кривокапић, В.: *Криминалистика тактика I*, Полицијска академија, Београд, 2000, стр. 3-4.

фактори, оданост једног народа владавини права и поштовању његових норми, правни и друштвени систем у једно државној заједници и др.³

Криминалитет као појам потиче од латинске ријечи „*crimen*“ што у преводу значи „злочин“, а који се користи за означавање појединачног људског понашања. Криминалитет је за разлику од злочина (*crimen*) масовна појава, која такође подразумејева кршење реда у држави, на који држава реагује кривичним санкцијама. Дакле, криминалитет је формално настао настанком државе и права, када се доносе први кривични закони у којима је јасно назначено која су понашања забрањена. Према томе, криминалитет је друштвено негативна појава, коју карактерише стална прилагодљивост свим промјенама у укупном друштвеном прогресу, и промјењивост која се огледа у противзаконитом понашању појединаца или група.⁴

Како наводи Мердовић, „страх од криминалитета је присутан код већине грађана, што због саме чињенице да свако може постати жртва криминалног понашања, што због посљедица које такво понашање индиректно рефлектује на све чланове друштва. Поред индивидуалних посљедица које изазива, криминалитет представља удар на основне вриједности и добра једног друштва чиме урушава основни и општеприхваћен систем друштвених вриједности и норми. Посљедице криминалитета и криминалног понашања су са економске стране изузетно велике и директно или индиректно погађају сваког појединца, али урушавају и цјелокупно друштво“.⁵

Кривокапић такође наводи да „под криминалитетом подразумејамо све оне облике понашања појединаца или група које на било који начин подлијежу третману кривичног законодавства, зато што се таквим понашањем наноси одређена штета појединцима, институцијама или друштву у цјелини“.⁶ Сходно свему наведеном, Ђукић (2017) истиче „да криминалитет представља скуп друштвених појава којима се угрожавају универзалне друштвене вредности које су санкционисане кривичним правом“.⁷

³ Марковић, И.: *Криминологија*, Правни факултет, Бања Лука, 2010, стр. 16-17.

⁴ Станковић, Н.: *Увод у криминалистику*, Европски Универзитет Брчко Дистрикт, Брчко, 2016, стр. 38.

⁵ Мердовић, Б.: *Улога и значај ванкривичних субјеката у политици сузбијања криминалитета - докторска дисертација*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2017, стр. 20.

⁶ Кривокапић, В.: *Превенција криминалитета*, Полицијска академија, Београд, 2002, стр. 3.

⁷ Ђукић, С.: *Имовински деликти као појавни облици криминалитета и економско-социјални криминогени фактори*, Војно дело 5/2017, стр. 109.

Приликом дефинисања криминалитета, треба правити разлику између правног (кривичноправног) и социолошког дефинисања. Наиме, правне дефиниције криминалитета настале су у вријеме када кривичноправна и криминолошка изучавања нису била јасно разграничена и када однос између кривичног права и криминологије није био прецизно одређен. Сматрало се да предмет криминологије и појам криминалитета није могуће одредити без кривичног права.⁸ Основна одредница оваквих дефиниција је истицање да криминалитет представља кршење норми важећег кривичног законодавства.

У оквиру правног дефинисања криминалитета разликују се два схватања, једно, према којем се појам криминалитета одређује уже, односно третира као кривичноправна категорија, и друго, према којем се овај појам одређује шире, те обухвата све врсте понашања која су санкционисана у важећем законодавству.⁹ Уже (рестриктивно) дефинисање криминалитета често је заступљено у литератури, те овакве дефиниције имају свој основ у начелу легалитета класичне школе према којем свако кривично дјело мора бити јасно и прецизно одређене (*lex certa*), што искључује могућност арбитрирања у погледу ширине коју захвата једно противправно понашање.¹⁰ Шира (екстензивна) дефиниција криминалитета, под појам криминалитет подводи сваку кажњиву радњу, односно понашање које је санкционисано у одређеном правном систему. У том смислу под криминалитетом се подарзумијева свако противправно понашање које је забрањено у казненом праву (у ширем смислу) и за које је предвиђена санкција у важећим прописима. Ако се има у виду систем кажњивих радњи у нашем казненом систему, могло би се рећи да се под појмом криминалитета подразумевају како кривична дјела као најтеже кажњиве радње, тако о прекршаји, односно привредни преступи.¹¹

Социолошке дефиниције криминалитета полазе од тога да се криминалитет не може у потпуности сагледати у области закона, па је потребно обухватити и друга антидруштвена понашања. Криминалитет је друштвени феномен, далеко шири од оквира које пружа кривично право. Стога се социолошки садржај криминалитета и његове међусобне везе морају проучавати као суштина криминалитета. Кривично дјело, као људска и друштвена реалност, састоји се у нападу једног или више лица на највише друштвене вриједности.¹²

⁸ Николић-Ристановић, В., Константиновић-Вилић, С.: *Криминологија*, „Прометеј“, Београд, 2018, стр. 23.

⁹ Марковић, И.: *op. cit.*, стр. 19.

¹⁰ *Исто*, стр. 20.

¹¹ *Исто*.

¹² Николић-Ристановић, В., Константиновић-Вилић, С.: *op. cit.*, стр. 24.

Међутим, у оквиру социолошког поимања криминалитета разликују се одређене концепције. Тако, према једнима, под криминалитетом се подразумевају она понашања која представљају одступање од моралних, културних, обичајних и других норми које важе у једном друштву. Према другима, то су понашања која нарушавају фундаменталне интересе једне социјалне групе, понашања која значе напад на вриједности групе којој они припадају. Из наведеног произилази да се према социолошком дефинисању, појам криминалитета проширује и на многа друга антисоцијална понашања, као што су: присјачење, алкохолизам, наркоманија, проституција, скитничење итд.¹³

Данас је у литератури највише заступљено правно дефинисање кориговано социолошким схватањима. То значи да се приликом дефинисања криминалитета полази од кривичноправне дефиниције у ширем смислу, тако да се криминалитетом сматрају не само кривична дјела предвиђена кривичним законодавством једне земље, већ и друге кажњиве радње, уз социолошку, психолошку и другу анализу одговарајућих правних норми и криминалног понашања.¹⁴

2.2 Класификација криминалитета

Криминалитет је сложена друштвена појава детерминисана бројним чиниоцима везаним за субјект извршиоца, кривично дјело и социјалну средину. Криминалитет има веома различите форме испољавања, које се међусобно разликују по многим критеријумима. Део криминологије, који се бави појавним облицима криминалитета назива се криминална феноменологија. Ова дисциплина за предмет свог изучавања има криминалитет као друштвену појаву у чијој суштини стоји индивидуално и колективно делинквентно понашање.

Велики број теоретичара покушавао је да утврди заједничка обиљежја криминалног испољавања, на основу чега би могли извршити класификацију криминалитета. При томе су полазили од различитих заједничких обиљежја тако да савремена криминолошка литература садржи већи број подјела појавних облика криминалитета. Тако је на примјер у својој књизи „Криминологија“ професор Игњатовић навео класификацију италијанског теоретичара Понтија, који предлаже неколико врста класификација, тј. законску,

¹³ Марковић, И.: *op. cit.*, стр. 21-22.

¹⁴ Николић-Ристановић, В., Константиновић-Вилић, С.: *op. cit.*, стр. 23.

друштвено-амбијенталну, клиничку и психолошко-мотивациону. Законска класификација полази од кривичног закона и њиме извршене подјеле кривичних дјела и учинилаца. На основу ове класификације кривична дјела се дијеле према примарном објекту заштите, као нпр. кривична дјела против живота и тијела, против полног интегритета и сл., а учиниоци ових дијела могу се подијелити на пунољетне и малољетне извршиоце, односно урачунљиве, неурачунљиве и битно смањено урачунљиве. Друштвено амбијентална подјела појавних облика кривичних дјела полази од претпоставке да средина у којој се дјело врши битно утиче на карактеристике дјела и учиниоца. Клиничка класификација се заснива на критеријуму нормалности или ненормалности преступника у судско-медицинском, психолошком и социјалном смислу. Последња, психолошко-мотивациона класификација полази од основног мотива који утиче на вршење злочина и у том смислу посебно истиче мотив користољубља, сексуално задовољство, агресивност, страст, идеологију, игру, забаву и мржњу.¹⁵

У литератури се сусреће и подијела криминалитета на класичне облике и новије облике криминалитета. При томе се под класичним облицима углавном подразумевају она кривична дјела која се јављају у готово свим друштвеним системима и у свим временима, нпр. убиства, крађе, силовања итд. Новим облицима криминалитета сматрају се она кривична дјела која настају у одређеном степену развоја друштвене заједнице, као што су нпр. компјутерски криминалитет, криминалитет бијелог оковратника и сл. Поједини аутори праве разлику и између облика општег и посебног криминалитета.

Тако, Николић под облицима општег криминалитета подразумева све облике криминалитета који се испољавају у свим друштвеним заједницама модерног свијета и који имају карактер општости, у односу на вриједносне норме савремених друштвених заједница. Облици посебног криминалитета издвајају се због карактеристичних специфичних фактора који на то понашање утичу, што са своје стране условљава и посебан третман у кривичнопроцесном и пенолошком домену (нпр. сексуални преступници, наркомански, алкохоличарски и војни криминалитет).¹⁶

¹⁵ Игњатовић, Ђ.: *Криминологија*, Београд, 2005, стр. 259-261.

¹⁶ Николић, З.: *Криминологија са социјалном патологијом*, Београд, 2000, стр. 245-271.

Као најчешћа класификација криминалитета, узима се подјела по типовима истог, те у том случају разликујемо сљедеће облике криминалитета:¹⁷

– **Насилнички криминалитет**

Велики број кривичних дјела врши се примјеном насиља или уз пријетњу насиљем. У литератури постоји велики број ужих и ширих дефиниција насиља. Насиље у криминолошком смислу значи употребу силе, пријетње или злоупотребу моћи према другом лицу или се насиље одређује као „употреба принудних средстава и метода према некоме а против његове воље и права или примјена физичке силе према објектима и материјалним средствима”.¹⁸

Насилнички криминалитет се у криминолошкој литератури најчешће дефинише као криминалитет који обухвата кривична дјела са елементима насиља, тј. кривична дјела код којих се ради постизања одређеног користи напад на жртву или се њиме пријети.¹⁹ Може се рећи да сва насилничка понашања имају јединствено, опште обиљежје, које их међусобно повезује. Дакле, у свим насилничким понашањима посљедица је оштећење жртве којој се физичком силом наноси физички и/или психички бол, мањег или већег интензитета, што може довести до уништења живота жртве. У вези с тим, када је ријеч о кривичним дјелима којима је иманентно насилничко понашање, та насилничка суштина произилази из конструкције бића кривичног дјела у којој сила или озбиљна пријетња, вријеђање или злостављање и туча или дрско и безобзирно понашање чине битно обиљежје тог кривичног дјела. Тако, у сфери појма насилничког понашања налазе се деликти насиља врло различите природе и интензитета (од увреде до убиства или од злоставе до тешких аката терора). Најчешће законске ознаке за насилничка понашања су: насиље, сила, пријетња и злостављање. Као типична насилничка кривична дјела, или дјела насилничког криминалитета, у литератури се наводе: убиство, тјелесна повреда и силовање.²⁰

– **Имовински криминалитет**

¹⁷ Ђукић, С.: *op. cit.*, стр. 116.

¹⁸ Николић-Ристановић, В., Константиновић-Вилић, С.: *op. cit.*, стр. 111.

¹⁹ Марковић, И.: *Основи криминологије*, Правни факултет, Бања Лука, 2009, стр. 203-204.

²⁰ Поповић, П.: *Кривично дјело разбојништва као традиционални облик насилничког криминалитета у Републици Српској*, Безбједност - Полиција - Грађани, година X број 3–4/14, стр. 319.

Имовински криминалитет обухвата сва кривична дјела која су уперена против имовине, а њихов извршилац настоји да себи или другом прибави противправну имовинску корист. Као општа обиљежја овог криминалитета наводе се: масовност, криминални поврат и висок степен професионализма, организованост и врло висоак тамна броја криминалитета.²¹

С аспекта подјеле имовинског криминалитета, у литератури се најчешће наводи следећа класификација:

- а) ситуациони,
- б) конвенционални и
- с) професионални.

Значајан дио имовинског криминалитета плод је дјеловања аматера, чија је одлука да украду спонтана, а њихов акт невјешт, непланиран и рискантан. Њихови аутори често су малољетници и пунољетна лица чије дотадашње понашање не даје повода за сумњу да би га они могли извршити. Код овог типа криминалитета склоп околности игра важну улогу (због тога се и назива „ситуациони“). Ситуациони извршиоци најчешће врше кривична дјела обијања продавница, крађе моторног возила и сл. Међутим то не значи да се ова дјела не могу вршити и професионално.²² У конвенционални имовински криминалитет спадају дјела попут провале и крађе која врше лица чије су лине црте између аматера и професионалца, због чега се и сматрају „полупрофесионалцима“. Са дјелима почињу у периоду малољетства, и то у саставу малољетничких банди због изражене тенденције ове категорије учинилаца да врше дјела у групи. Карактеристично је да највећи дио чланове тих група напушта конвенционални криминалитет средином треће деценије живота. Поред ситуационог и конвенционалног преступника стоји и професионални, којег карактерише измјена неких црта личности с циљем, али и као последица, вршења кривичних дјела.²³

– Привредни криминалитет

Привредни или економски криминалитет представља врсту делинквенције и такав тип криминалних појава, које су условљене повредом прописа у привредном пословању или финансијским трансакцијама, а може се извршити чињењем и нечињењем. Привредни

²¹ Марковић, И.: *op. cit.*, стр. 215.

²² Игњатовић, Ђ.: *op. cit.*, стр. 211.

²³ *Исто*, стр. 211-212.

криминалитет је познат још од најстаријих времена. Овај вид криминалитета тек је у савременом друштву добио посебан значај. Привредним криминалитетом држави и друштву наноси се велика штета, па самим тим он спада у један од најтежих облика криминала. Привредним криминалом се подрива економска моћ једне државе и тиме се изазива поремећај у привредном и финансијском пословању. Карактеристике привредног криминалитета су: прикривеност, прилагодљивост, професионализам, организованост, тешко се открива, итд.²⁴

У земљама Европе у употреби су различити термини: економски криминалитет, социо-економски криминалитет, криминалитет у привреди, криминалитет пословних предузећа. Они означавају следеће групе дјела обухваћених овим терминима:²⁵

1. Криминалитет који врше предузећа, а на штету било грађана било других предузећа или државе;
2. Криминалитет који врше лица на високим привредним, државним или друштвеним позицијама (криминалитет "бијелог оковратника");
3. Криминалитет који врше поједина лица, а на штету привредних предузећа;
4. Криминалитет транснационалних компанија, који се свуда у свијету данас истиче као најопаснији вид економског криминалитета, којим се подривају темељи националних економија и који за жртву често има не само масу грађана, већ и читаве државне економије.

Дакле, привредни криминалитет чине сва деликтна понашања (криминалне радње) која настају у економским односима и у вези са тим односима, од стране правних или физичких лица, која располажу одговарајућим овлашћењима према имовини на основу које се ти односи заснивају и која за посљедицу имају непосредно наношење штете тој имовини као и угрожавање привредних односа.

– **Организовани криминалитет**

Посебно истакнут облик у области криминала јесте организовани криминал. Реч је о трајном криминалном подухвату који се рационално обавља ради профита од нелегалних активности, а његово трајно постојање одржава се коришћењем силе, претњама, контролом

²⁴ Станковић, Н.: *оп. cit.*, стр. 40-41.

²⁵ Давидовић, Д.: *Савремени проблеми криминалитета и других друштвено негативних појава у привреди и заштити од њих*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, 4/82, стр. 396.

монопола и/или корумпирањем јавних службеника. Дакле, примарни елементи организованог криминалитета су: постојање трајне криминалне организације, рационално криминално деловање, стицање профита као крајњи циљ криминалног деловања и коришћење силе или претњи и прибегавање корупцији ради реализације циљева и очувања имунитета од примене права.²⁶ Овај вид криминалитета у савременим условима живота карактерише масовност, покретљивост, транснационална повезаност његових актера, спрега са носиоцима политичке и законодавне власти, умијешаност у многе легалне послове и сл.

Бошковић дефинише организовани криминалитет као „профитно оријентисану континуирану криминалну дјелатност, коју врше криминалне организације у различитим областима погодним за „криминалну експлоатацију”, а одликује га висок степен интеракције између чланова организације, диференцијација задатака и организациони модели који се прилагођавају потребама дјеловања на криминалном тржишту и коришћење криминалних метода (насиља, застрашивања и корупције) и некриминалних метода (дјеловање у сфери легалних економских токова), којима се успостављају везе, врши утицај на носиоце власти и остварују криминални циљеви“.²⁷

Као типична подручја дјеловања организованог криминалитета, било на националном или транснационалном нивоу, сматрају се: недозвољен промет опојним дрогама, недозвољен промет оружјем, трговина људима ради сексуалне или привредне експлоатације, илегално усвајање дијете, фалсификовање и недопуштене трансакције новца, преварни стечајеви, преваре у осигуравајућим и банкарским дјелатностима и сл.²⁸

– Компјутерски криминалитет

Компјутерска техника спада у најсавршеније и најдалекосежније средство у погледу могућности чувања, сортирања и преношења података. Употребом компјутерске технике уклоњене су физичке границе прикупљања података, јер је могуће одмах или, било када, касније, обрадити податке, пренијети их даље, комбиновати и међусобно повезивати. Према једној дефиницији, под компјутерским криминалитетом се подразумевају сва делинквентна

²⁶ Џунић, Б.: *op. cit.*, стр. 57.

²⁷ Бошковић, Г.: *Организовани криминал*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 21.

²⁸ Марковић, И.: *op. cit.*, стр. 222.

понашања у којима се уређаји за електронску обраду података користе као средство за постизање кажњивих радњи или као директан циљ кажњиве радње.²⁹

Компјутерски криминалитет представља друштвено опасну појаву за чије остварење учинилац се користи знањем компјутерске, односно информатичке технологије, тако што се компјутерски систем схваћен у најширем смислу (хардвер, софтвер, њихово јединство; један компјутер или мрежа компјутера), користи као средство или као објекат криминалног напада или једно и друго.³⁰ Проблем се јавља и код дефинисања овог облика криминалитета, те га експертна група из OECD-а 1983. године дефинише на следећи начин: „компјутерски криминалитет представља сва противправна, неморална и недопуштена понашања у вези с аутоматском обрадом података и/или њиховим преносом“.³¹

Све дефиниције компјутерског криминалитета имају одређене заједничке елементе:³²

1. компјутерски криминалитет обухвата друштвено опасна понашања којима се крше правне норме и за која су прописане кривичне санкције;
2. карактерише их специфичан начин и средство извршења - уз помоћ или посредством компјутера;
3. специфичан објекат заштите - рачунарски подаци, информациони систем у цјелини или његови дијелови;
4. намјера учиниоца да себи или другоме обезбиједи материјалну или нематеријалну корист, или да некоме нанесе штету.

Компјутерски криминалитет се разликује од других типова криминалитета по томе што је подручје његове распрострањености практично неограничено у оквиру телекомуникационих и компјутерских веза, врло тешко се открива и што се у овој области за најкраће време уз незнатну стручност могу извести криминални акти са веома тешким материјалним посљедицама.

– Саобраћајна деликвенција

Појава саобраћајног криминалитета везана је прије свега за развој саобраћаја, нарочито друмског, те за повећање мобилности становништва уопште. Од осталих облика

²⁹ Бошковић, М.: *Криминологија и социјална патологија*, Матица Српска, Нови Сад, 1995, стр. 164.

³⁰ Симоновић, Б., Пена, У.: *Криминалистика*, Источно Сарајево, 2010, стр. 680-681.

³¹ Маркић, А.: *Сајбер криминал као глобална пријетња*, Зборник радова међународног научног скупа, „Право и изазови XXI вијека“, Брчко дистрикт, 2013.

³² Николић-Ристановић, В., Константиновић-Вилић, С.: *op. cit.*, стр. 174.

криминалитета саобраћајна делинквенција, везана за развој свих врста саобраћаја, а нарочито друског, разликује се и по томе што потенцијални делинквенти и жртве могу бити сви грађани, јер свакодневно учествују у саобраћају и изложени су опасности за живот људи и имовину, понекада и сами постајући жртве свог понашања. Према једној од дефиниција, саобраћајна делинквенција се одређује као масовна друштвена појава, противправно друштвено опасно понашање у саобраћају, које се испољава у изазивању, судјеловању или доприношењу у настајању различитих штетних појава угрожавања стварањем опасности и или изазивању страдања учесника у саобраћају и уништавања материјалних вриједности. Саобраћајни деликти имају низ специфичних карактеристика у односу на друге облике криминалитета. Сматра се да је сваки учесник у саобраћају истовремено и потенцијални извршилац кривичног дјела и потенцијалана жртва, те да је понекад, у конкретним случајевима, веома тешко одредити ко је извршилац, а ко жртва, односно шта је узрок а шта посљедица.³³ Ова врста криминалитета је типичан примјер конфликта између друштвеног напретка и његових негативних посљедица, јер се са појавом и развојем друског саобраћаја, поготово снажних и брзих аутомобила, повећава и обим овог криминалитета.³⁴

– Сексуална делинквенција

Сексуална делинквенција обухвата таква криминална понашања којима се напада полна слобода и сексуално самоопредијељење. То је област криминалитета на коју највише утичу морална вредновања људских односа у вези са полним животом. Појавним облицима овог облика криминалитета нарушавају се не само друштвене вриједности везане за слободу одлучивања и самоопредијељења у полним односима, већ су они у тјесној вези са другим девијацијама и облицима криминалитета, нарочито имовинским и крвним деликтима.³⁵

Свјетска здравствена организација дала је дефиницију сексуалне делинквенције, а која се односи на „Сексуални чин, покушај таквог чина, нежељени сексуални коментар или приједлог који је усмјерен против особе и њене сексуалности, а који може починити друга особа без обзира на однос са жртвом или ситуацију у којој се налази. Карактерише га употреба силе, пријетње или уцјене усмјерене према жртви или њој блиској особи.“³⁶

³³ Марковић, И.: *op. cit.*, стр. 223.

³⁴ Singer, M.: *Kriminologija delikata nasilja*, Zagreb, 2005, стр. 458.

³⁵ Николић-Ристановић, В., Константиновић-Вилић, С.: *op. cit.*, стр. 143.

³⁶ World Health Organisation: *World report on violence and health*, Geneva: WHO, 2002.

– Политички криминалитет

Политички криминалитет спада у један специфичан облик кривичних дјела, а који је извршен из политичких побуда, које угрожавају унутрашњу и вањску безбједност, као и све криминалне активности које се врше из идеолошких или политичких разлога унутар и ван државе. Према томе, политички криминалитет је скуп кривичних дјела против суверенитета државе и државног уређења.³⁷

То су делинквентне акције које су друштвено најекстремније јер се супротстављају одређеном друштвеном и политичком систему. Извршиоци ових деликата не прихватају постојећи друштвени и политички систем и из одређених идеолошких разлога и политичких ставова желе његово рушење. Често долази до појмовног поистовјећивања тероризма са сродним облицима политичког насиља због тога што основни облици политичког насиља улазе у садржај тероризма. Основни облици политичког насиља су: пријетња силом, принуда, притисак, психофизичко злостављање и мучење, политичко убиство, атентат, диверзија и слично, док су сложени облици: насилни протести, побуне, нереди, тероризам, субверзија, репресија, терор и грађански рат.

– Еколошки криминалитет

Еколошки криминалитет је врста делинквенције и типологија криминалних појава повезаних са загађивањем воде, ваздуха и земљишта. Појаве којима се доводи у питање људско здравље, као и биолошки и животињски свијет, представљају еколошки криминалитет. Разни облици еколошког криминала посљедњих деценија су у великој експанзији широм свијета. Животна средина је све угроженија, што угрожава опстанак живих бића на земљи.

Еколошки криминалитет се према Бошковићу појмовно одређује као група кривичних дјела којима се штити животна средина. Такође, он наводи да су наведена дјела системаизована у кривичним и посебним законима којима се регулише одређена област животне средине и који у казним одредбама најтеже облике угрожавања животне средине инкриминишу као кривична дјела.³⁸

³⁷ Станковић, Н.: *op. cit.*, стр. 44.

³⁸ Бошковић, М.: *Криминалистика методика 2*, Полицијска академија, Београд, 2000, стр. 49.

Према Матијевићу, еколошки криминалитет посебан вид криминалитета који има за посљедицу загађивање воде, ваздуха и земљишта у већем обиму или на ширем подручју, чиме се доводи у опасност живот и здравље људи или проузрокује уништење биљног и животињског свијета већих размјера.³⁹

Еколошки криминалитет је у задње вријеме све израженији у подацима званичних органа, али се не смије изузети чињеница да постоји и онај број еколошких кривичних дјела која нису откривена и доказана. "Тамна бројка" еколошког криминалитета свакако утиче на масовност као карактеристику овог вида криминалитета. Неоткривеност еколошког криминалитета постоји из разлога што је један дио ових кривичних дјела извршен, али је изостала посљедица, а самим тим дјело је остало неоткривено, као и његов извршилац. Такође, "тамна бројка" еколошког криминалитета може да постоји и из разлога што се посљедица извршења кривичног дјела није јавно манифестовала или није одмах наступила.⁴⁰

– Малољетничка деликвенција

Малољетничка делинквенција социолошко-криминолошки се издваја као посебна категорија у оквиру општег криминалитета због специфичности везаних за биолошке, психо-социјалне, криминално-политичке и посебно мјесто које малољетна лица имају у правном систему. У литератури се под малољетничком делинквенцијом подразумевају велики број разноврсних понашања малољетника - од неприлагођеног до криминалног. При томе, користе се различити називи за означавање ове појаве, као на примјер, преступништво малољетника, васпитна запуштеност, друштвена неприлагођеност, асоцијалност, беспризорност, морална посрнулоост, антисоцијалност, хулиганство и сл.⁴¹

Према ширем схватању, малољетничку делинквенцију чине сви облици девијантног понашања, од предделинквентних понашања до оних инкриминисаних у законодавству. Поред кршења кривичних и других правних норми, делинквенција или преступништво малољетника обухвата и понашања супротна моралним нормама у једном друштву. Уже схватање појма малолетничке делинквенције заступа већина теоретичара европских

³⁹ Матијевић, М.: *Специфичности сузбијања еколошког криминалитета*, 1st International Conference Ecological safety in post-modern environment, Паневропски универзитет АПЕИРОН, Бања Лука, 2009.

⁴⁰ Амиџић, Г., Ћулум, Д., Петричевић, В.: *Дефинисање, карактеристике и узроци еколошког криминалитета*, Зборник радова, „Сузбијање криминалитета и европске интеграције, с освртом на еколошки криминалитет“, Требиње, 2014, стр. 33-41.

⁴¹ Николић-Ристановић, В., Константиновић-Вилић, С.: *op. cit.*, стр. 216.

земаља. По овом схватању, појам малољетничке делинквенције или омладинског криминалитета обухвата сва она понашања малољетника која су, као и за пунољетна лица, инкриминисана у кривичним законима као кривична дјела. Ово схватање је правно детерминисано и издваја вршење кривичних дјела, као друштвено најопаснији облик понашања.⁴²

– Рецидивизам

Рецидивизам или криминални поврат представља посебан облик криминалитет којем се у савременој кривичноправној и пенолошкој литератури посвећује много пажње. Кривичноправни појам рецидивизма заснива се на једном формалном критеријуму, тј. на постојању судске одлуке којој је лице осуђено за вршење кривичног дјела. Уколико је лице након осуде за једно кривично дјело извршило опет кривично дјело различите врсте ради се о општем поврату, а уколико је у потању дјело исте врсте, ради се о специјалном поврату.⁴³

У криминолошком смислу рецидивисти су лица која су извршила више од једног кривичног дјела, истог или различитог типа, независно од постојања судске одлуке, док у пенолошком смислу, појам рецидивизма се везује за поновно издржавање казне лишења слободе и повратник је оно лице које се налази на издржавању казне лишења слободе а већ раније је издржавао једну или више казни ове врсте.⁴⁴

Као најзначајнији фактори рецидивизма истичу се неадекватне породичне прилике, слабо имовинско стање, незапосленост, низак образовни статус, васпитна запуштеност, неадекватан третман приликом издржавања претходне казне, дружење са криминалцима, недостатак радних навика и професионалне оспособљености и запослења, одсуство бриге за деликвента након издржане казне и неке особине личности.⁴⁵

⁴² Исто, стр. 217.

⁴³ Марковић, И.: *op. cit.*, стр. 235-236.

⁴⁴ Исто, стр. 236.

⁴⁵ Исто, стр. 237.

3 ПРИРОДНЕ КАТАСТРОФЕ

3.1 Појам и основна обиљежја природних катастрофа

Катастрофе су природни и људски изазвани догађаји који имају негативан утицај на заједницу, регију или државу. Догађаји повезани са катастрофом могу превладати ресурсе одговора и имати опасне економске, социјалне или еколошке утицаје. Може се рећи да природне катастрофе представљају посљедице међусобних утицаја природних догађаја (геофизички процеси и остали процеси у природи) и људских система (друштвено - економских, културних и физичких)⁴⁶. Конкретније, до њих долази услед утицаја природних опасности на људске животе, имовину, критичну инфраструктуру и природне ресурсе.

Приликом одређења појма „катастрофе“, исти не треба поистовјећивати са појмом „криза“, јер је криза, како наводи Млађан (2015) „реверзибилно стање у коме човјек иступа као активни чинилац, док катастрофа представља неревверзибилан догађај са трагичним посљедицама по живот и дјелатност становника у одређеној зони, региону, држани, када је човјек принуђенна пасивну, страдалачку улогу“.⁴⁷ У неким случајевима неповољан резултат неке кризе може бити исход некој катастрофи.

Центар за истраживање епидемиологија катастрофа (*CRED - Centre for Research on the Epidemiology of Disasters*)⁴⁸ дефинише природне катастрофе као: „ситуације или догађаје који превазилазе локалне капацитете, и захтјевају одређени национални и међународни ниво помоћи. Природна катастрофа је посљедица или ефект опасног догађаја који се дешава када се људске активности и природна појава (физички догађај, као што је вулканска ерупција, земљотрес, клизиште итд., који не погађа људска бића) укрсте“⁴⁹.

Међународна стратегија Уједињених нација за смањење ризика од катастрофа (UN-ISDR (United Nations - International Strategy for Disaster Risk Reduction) катастрофу

⁴⁶ Mlađan, D., Cvetković, V.: *Classification of Emergency Situations*, Thematic Proceedings of International Scientific Conference “Archibald Reiss Days”, Academy of criminalistic and police studies, Belgrade, 2013, pp. 106.

⁴⁷ Млађан, Д.: *Безбедност у ванредним ситуацијама*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015, стр. 24.

⁴⁸ CRED (Centre for Research on the Epidemiology of Disasters) - је специјализовано тијело Свјетске здравствене организације за приправност и реаговање у ванредним ситуацијама.

⁴⁹ Цветковић, В.: *Феноменологија природних катастрофа - теоријско одређење и класификација природних катастрофа*, Безбједност-Полиција-Грађани, година XI број 3–4/15, стр. 311-333.

дефинише као „озбиљан поремећај у функционисању заједнице или друштва било ког обима услед хазардног догађаја у интеракцији са условима излагања, рањивошћу и капацитетом који има једну или више последица: људске, материјалне, економске, и губитке, односно утицаје који се односе на животну средину“.⁵⁰

У западној литератури једну од најцитиранијих социолошких дефиниција катастрофе дао је Фриц (1961): „сваки догађај концентриран у времену и простору у коме се друштво или релативно самодовљна друштвена група (нпр. општина), суочава са озбиљном опасношћу или са таквим последицама за њене чланове или објекте техносфере, да је друштвена структура поремећена и испуњавање свих или најважнијих функција друштва је онемогућено“.⁵¹

Према Закону о заштити и спасавању у ванредним ситуацијама Републике Српске⁵², „катастрофа је елементарна непогода или друга несрећа и догађај који величином, интензитетом и неочекиваностју угрожава здравље и животе већег броја људи, материјална добра и животну средину, а чији настанак није могуће спријечити или отклонити редовним дјеловањем надлежних служби, републичких органа управе и органа јединица локалне самоуправе, као и несрећа настала ратним разарањем или тероризмом“⁵³.

При појмовном одређењу катастрофа неопходно је направити разлику између самог појма катастрофе (енг. *disaster*) и велике катастрофе (енг. *catastrophe*), а што се, како наводе Пилиповић и Млађан (2019), примарно огледа „у броју људских жртава, у захватању ширег подручја (област државе, континента или шире), затим у великом броју срушених или оштећених објеката, у тешким или немогућим условима допремања помоћи, у прекиду обављања основних друштвених функција, у покушајима утицања на промјену политичке климе у погођеној заједници, значајним евакуацијама и сл.“⁵⁴

Такође, често долази до поистовјећивања појмова „криза“ и „катастрофа“, односно они се стављају у исти контекст. Међутим, иако су ова два појма тијесно повезана, између њих постоји значајнија разлика. Тако, према Млађану (2021) „криза је реверзибилно стање у коме човјек иступа као активан чинилац, док катастрофа представља нереврзибилан

⁵⁰ United Nations - International Strategy for Disaster Risk Reduction, 2015.

⁵¹ Fritz, C. *Disaster*, In: Merton, R. and Nisbet, R. (eds.) *Contemporary Social Problems*, NY: Harcourt, 1961.

⁵² Закон о заштити и спасавању у ванредним ситуацијама („Службени гласник РС“, бр. 121/12).

⁵³ Члан 5 тачка в) Закона о заштити и спасавању у ванредним ситуацијама.

⁵⁴ Пилиповић, В., Млађан, Д.: *Управљање ризицима у ванредним ситуацијама*, Факултет за правне и пословне студије др Лазар Вркатић, Нови Сад, 2019, стр. 21.

догађај са трагичним посљедицама по живот и дјелатност становника у одређеној зони, региону, држави, када је човјек принуђен на пасивну, страдалничку улогу. У неким случајевима катастрофа може бити крајњи неповољан резултат кризе“.⁵⁵

3.2 Класификација природних катастрофа

Природне појаве које узрокују катастрофе најчешће се дешавају тренутно или у врло кратком временском року, а током свог развоја односе велик број жртава и изазивају велика разарања материјалних добара. Посљедице природних катастрофа имају директан и индиректан утицај на равнотежу природе, поред непосредних посљедица по људске жртве и материјалну штету, могу да проузрокују и посредне посљедице као што су глад, епидемије, социјални немири, економски слом итд., односно посљедице могу бити далеко теже уколико друштво није спремно на адекватан одговор код њиховог настанка.⁵⁶

Према Млађану (2015) „све природне катастрофе и из њих проистекле варедне ситуације, као стања угрожавања безбједности, могу се класификовати по сљедећим критеријумима:

1. фазама развоја;
2. брзини ширења (распростирања) опасности;
3. обиму (размјерама);
4. природи узрока настанка;
5. учесталости“.⁵⁷

Тако, с обзиром на фазе развоја, свака природна катастрофа пролази кроз четири различите фазе, и то:⁵⁸

1. фаза акумулације, одступања од нормалног стања - долази до настанка штетних природних процеса, нарушавања мјера безбједности и сл.;
2. фаза покретања ванредног догађаја који је окидач за катастрофу - нпр. долази до неправилног рада разне опреме (пумпи, вентила, блокада); открива се неисправност

⁵⁵ Млађан, Д.: *op. cit.*, стр. 25-26.

⁵⁶ Кнежевић, Л. Н., Љуштина, А.: *Ванредне ситуације изазване природним катастрофама*, *Ecologica* 20, број 71, 2013, стр. 411-415.

⁵⁷ Млађан, Д.: *op. cit.*, стр. 28.

⁵⁸ *Ibid*, стр. 29.

система за снабдијевање (струјом, водом); спољашњи фактори (непогоде, вандализам итд).;

3. фаза акумулације - наступање пожара, експлозије или друге катастрофе, а завршава се стављањем под контролу извора опасности;
4. фаза смиривања - обухвата период од стављања под контролу извора опасности до потпуног спречавања њених директних и индиректних посљедица (може трајати годинама).

Према брзини настанка угрожавајућег догађаја, природне катастрофе се могу подијелити на:

1. изненадне (експлозије, саобраћајне незгоде, земљотреси, терористички акти и сл.);
2. брзе (избацивање продуката нуклеарних експлозија, пожари и сл.);
3. умјерене (вулканске ерупције, поплаве);
4. постепене (суше, епидемије, рат итд.).

Према обиму и размјерама посљедица, гдје се као основни критеријум узима број погинулих и повријеђених, број становника којима су нарушени нормални услови живота и рада, обим материјалне штете, природне катастрофе се могу класификовати на:⁵⁹

1. локалне (предузеће, насеље, дио јединица локалне самоуправе);
2. мјесне (јединице локалне самоуправе - општине);
3. регионалне;
4. националне;
5. међународне и
6. глобалне.

Према узроку настанка (поријеклу), природне катастрофе се могу подијелити на четири основне групе:

⁵⁹ *Ibid*, стр. 30.

1. природне;
2. техногене (техничке и технолошке);
3. еколошке и
4. друштвене.

Уколико је људска дјелатност узрок настанка природне катастрофе, исте се могу, с обзиром на узрок настанка, подијелити на:

1. планске (намјерсно-свјесно) изазване и
2. неплански (ненамјерно - без утицаја) изазване.

С обзиром на учесталост настанка, природне катастрофе се могу класификовати на:

1. ријетке - појављују се након дужег периода као врло ријетки угрожавајући догађаји;
2. повремене - појављују се повремено (нпр. у току сезоне);
3. учестале - појављују се редовно током године или у краћем раздобљу (суше, пожари, поплаве и сл.).

3.3 Безбједност у условима природних катастрофа

Проблеми заштите у ванредним ситуацијама и ситуацијама природних катастрофа односе се на употребу снага и средстава у процесу отклањања свих активности и пропуста који угрожавају људска, природна и материјална добра. Проблем је посебно значајан због тога што се у том процесу ангажују бројне снаге и средства, различитих потенцијала, обима и врста, што, са друге стране, изискује веома висок степен координације у активностима и висоу стручност лица која треба да до детаља познају и искористе специфичне могућности заштите.⁶⁰

Сам појам безбједности с аспекта природних катастрофа може посматрати двојачо, и то као безбједност у редовном стању и безбједност у односу на ванредне ситуације. Безбједност у условима редовног стања подразумијева елиминисање свих могућих опасности и пријетњи по безбједност људи, материјалних и других вриједности и друштвеног уређења, као и здраве животне средине. Тиме се обезбјеђује адекватна

⁶⁰ Пејановић, Љ., Ђурковић, Р.: *Ванредне ситуације - претње и заштита*, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2011, стр. 26.

сигурност људи, њихове имовине и друштвеног уређења. Остваривањем безбједности омогућава се људима право на слободан живот и слободу кретања, право на здраву животну средину и здравље, као и сва друга права која гарантују Устав и међународне конвенције. У случају када се редовним и превентивним дјелатностима надлежних субјеката није могла спријечити и сузбити јачина угрожавајућих опасности и пријетњи, проглашавају се ванредне ситуације. Појаве ванредног стања, у које подразумевамо и ситуације настале дјеловањем природних катастрофа, подразумевају да је наступила таква јавна опасност да су се стекли услови да се прогласи ванредно стање, и то услед:⁶¹

- угрожавања друштвеног и правног уређења, економског, социјалног и безбједносно система;
- угрожавања безбједности здравља и живота људи;
- угрожавања животне средине;
- угрожавања имовине и свих материјалних вриједности, те свих других вриједности којима располаже уређено друштво.

У погледу безбједности најчешће се разликују:⁶²

- лична безбједност - која се остварује као лично право и слобода грађана и њихова социјална и економска сигурност; и
- државна безбједност - уставом и законима су одређена добра и вриједности јавног поретка, као и органи који врше те послове и други субјекти безбједности.

⁶¹ Исто, стр. 28-29.

⁶² Ђорђевић, О.: *Лексикон безбедности*, Партизанска књига, Београд, 1986, стр. 25.

4 ОТКРИВАЊЕ И ДОКАЗИВАЊЕ КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА У УСЛОВИМА ПРИРОДНИХ КАТАСТРОФА

У откривању и доказивању кривичних дјела и њихових извршилаца, како у нормалним животним околностима и ситуацијама, тако и у ситуацијама природних катастрофа, полиција предузима широк спектар мјера и радњи које јој стоје на располагању, а од саме ситуације, односно кривичног дјела и услова под којим је исто извршено, начина и сл., зависи које ће мјере и радње бити предузете.

Превенција и репресија, односно, спречавање и сузбијање криминалитета као предделиктно и постделиктно поступање полиције у спровођењу њене кривичне активности проткане су кроз цјелокупну дјелатност полиције јавне безбједности. У организацији борбе против криминалитета полиција стално тежи изналажењу форми и начина дјеловања који ће обезбиједити највећи степен ефикасности у спречавању и сузбијању криминалитета.⁶³

Сходно томе, у овом дијелу рада осврт ће бити на предузимању оперативно-тактичких мјера и радњи, као основних недоказних радњи које полиција предузима с циљем прикупљања основних података и информација о извршеном кривичном дјелу, извршицима и слично. Кажемо недоказних, јер резултати примјене наведених мјера немају доказну снагу већ превасходно представљају почетне информације о могућим извршиоцима итд. Даље ће бити ријечи о примјени радњи које представљају срж дјеловања полиције приликом откривања и доказивања кривичних дјела и њиховиј извршилаца, а ријеч је о радњама доказивања. Ради се о радњама које се предузимају под надзором тужиоца и чији резултати служе као доказ у кривичном поступку. Такође, када је ријеч о откривању и доказивању кривичних дјела, неопходно је поменуте и посебне истражне радње, те ће стога бити ријечи и њима, као и условима њихове примјене, с обзиром да се исте могу предузети само за одређена кривична дјела и у одређеним ситуацијама.

Прије свега наведеног, неопходно је указати на основне мјере које полиција предузима по сазнању да је извршено кривично дјело, а то је обавијештавање тужиоца и предузимање мјера и радњи под његовим надзором.

⁶³ Јовичић, Д., Шетка, Г.: *op. cit.*, стр. 44-45.

4.1 Сарадња полиције и тужилаштва по извршењу кривичног дјела

Један од најважнијих сегмената кривично правног реаговања на све видове и облике криминалитета јесте свакако сарадња између полиције и тужилаштва. Свака уређена друштвена заједница мора, као приоритетан задатак, имати развој ових тијела кривично правне реакције као и ставарање услова за њихову успјешну сарадњу.⁶⁴

Нужност сарадње тужилаштва и полиције у самој истрази произилази из концепта самих одредби кривичнопроцесних закона, као и стварне потребе за овим видом сарадње, јер без сарадње ових кључних субјеката није могуће адекватно и ефикасно реализовати саму истрагу.

Када је ријеч о координацији и сарадњи полиције, односно овлашћених службених лица, и тужилаштва, нужно је истаћи основни принцип да је полиција самостални орган са сопственом функционалном организацијом и припада извршној грани власти, док је тужилаштво самосталан орган који припада правосудној грани власти са самосталном функционалном организацијом, те се стога односи сарадње ових органа базирају превасходно на одредбама које су прописане законом о кривичном поступку.

Да би се јасније и садржајније разумјела улога полиције (превасходно криминалистичке) непоходно је указати на однос између полиције и тужиоца по сазнању да је извршено кривично дјело. Тако, према члану 226. став 1. Закона о кривичном поступку Републике Српске⁶⁵: ако постоје основи сумње да је извршено кривично дјело за које је законом прописана казна затвора већа од пет година, овлашћено службено лице дужно је да одмах обавијести тужиоца и под његовим надзором предузме потребне мјере да се пронађе извршилац кривичног дјела, да се спријечи скривање или бјекство осумњиченог или саучесника, да се открију и сачувају трагови кривичног дјела и предмети који могу послужити као докази и да се прикупе све информације које могу бити корисне у кривичном поступку.

⁶⁴ Фалаџић, А., Јањић, М.: *Сарадња тужиоца и ОСП полицијских агенција са аспекта ефикасности откривања и доказивања кривичних дјела према Закону о кривичном поступку БиХ*, Међународна конференција „Размјена теоријских знања и практичних искустава везаних за рад по моделу тужилачке истраге и концепту адверзалног кривичног поступка“, Нови Пазар, 2014, стр. 58-78.

⁶⁵ Закон о кривичном поступку Републике Српске („Службени гласник РС“, бр. 53/2012, 91/2017, 66/2018 и 15/2021).

Према ставу 2. истог члана, истиче се да ако постоје основи сумње да је извршено кривично дјело из става 1. овог члана, овлашћено службено лице дужно је да у случају опасности од одгађања предузме неопходне радње ради извршења задатака из става 1. овог члана. Приликом предузимања ових радњи, овлашћено службено лице дужно је да поступи по овом закону. О свему што је предузето овлашћено службено лице дужно је да одмах обавијести тужиоца и достави прикупљене предмете који могу послужити као доказ.

Ако постоје основи сумње да је извршено кривично дјело за које је законом прописана казна затвора до пет година, овлашћено службено лице дужно је да обавијести тужиоца о свим расположивим информацијама и истражним радњама које је предузело најкасније седам дана од дана сазнања о постојању основа сумње да је кривично дјело учињено.

Законом о кривичном поступку регулисани су одређени задаци полиције и то примарно на откривању кривичних дјела и извршилаца као и на предузимању одређених радњи (под надзором тужиоца) у циљу равјетљавања кривичног дјела. У циљу проналаска учиниоца кривичног дјела спречавања скривања или бјекства осумњиченог проналаска трагова и предмета који могу послужити као докази, као и прикупљања потребних информација, полиција може прикупљати потребне изјаве од лица, извршити потребан преглед превозних средстава, путника и пртљага, ограничити кретање на одређеном простору за вријеме потребно да се обави одређена радња, предузети потребне мјере у вези с утврђивањем идентитета лица и предмета, расписати потрагу за лицем и стварима за којима се трага, у присуству одговорног лица претражити одређене објекте и просторије државних органа, јавних предузећа и установа и остварити увид у одређену њихову документацију, те предузети друге потребне мјере и радње. При прикупљању изјава од лица, овлашћено службено лице може издати писани позив лицу да дође у службене просторије, под условом да се у позиву назначе разлози позивања. Лице не мора дати никакву изјаву или одговарати на питања која му овлашћено службено лице поставља, осим давања личних података, о чему ће га овлашћено службено лице поучити.

На основу прикупљених изјава и доказа који су откривени, овлашћено службено лице саставља извјештај. Уз извјештај се достављају и предмети, скице, фотографије, прибављени извјештаји, списи о предузетим мјерама и радњама, службене забиљешке, изјаве и други материјали који могу да буду корисни за успјешно вођење поступка,

укључујући све чињенице и доказе који иду у корист осумњиченом. Ако овлашћено службено лице послје подношења извјештаја сазна за нове чињенице, доказе или трагове кривичног дјела, дужно је да прикупља потребна обавјештења и извјештај о томе, као допуну претходног извјештаја, одмах преда тужиоцу.

Битно је напоменути да тужилац нема никакву улогу, односно функцију у односу на поступање полиције и других агенција за спровођење закона на откривању кривичних дјела и сузбијања криминалитета до тренутка установљавања основа сумње да је извршено неко кривично дјело. Основ сумње је материјални услов за спровођење истраге, и он представља, како наводе Сијерчић-Чолић Х. и др. „облик вјероватноће који се темељи на одређеним околностима и који указује на могућност постојања кривичног дјела и неког лица као могућег извршиоца“.⁶⁶

Према Симоновићу и Матијевићу, „основи сумње (индиције) или основи подозрења, су чињенице које указују на постојање кривичног дјела, на ближу или даљу везу између тог кривичног дјела и неког лица, на основу којих се може с мањом или већом вјероватноћом закључити да ли је кривично дјело извршено или није, каква је веза између одређеног лица и кривичног дјела, као и друге околности значајне за разјашњавање кривичне ствари“.⁶⁷

4.2 Примјена оперативно-тактичких мјера и радњи

Цјелокупна преткривична активност, која се испољава у криминалистичко-правном поступању по одређеном извршеном или припреманом кривичном дјелу, има као крајњи исход, пријављивање кривичног дјела ради покретања кривичног поступка, или његово спречавање.⁶⁸ Највећи дио почетних информација о извршеним или планираним кривичним дјелима прикупља се управо примјеном оперативно-тактичких (криминалистичких) мјера и радње.

Оперативно-тактичке мјере и радње или, како их другачије називају криминалистичко-тактичке мјере и радње представљају основни садржај криминалистичке дјелатности на плану сузбијања криминалитета. Мисли се на оне радње које агенције за спровођење закона предузимају у циљу откривања и спријечавања кривичних дјела,

⁶⁶ Сијерчић-Чолић, Х., и др.: *Коментари закона о кривичном поступку*, Савјет Европе и Европска комисија, Сарајево, 2005, стр. 587.

⁶⁷ Симоновић, Б., Матијевић, М.: *Криминалистика тактика*, Интернационална асоцијација криминалиста, Бања Лука, 2007, стр. 108.

⁶⁸ Кривокапић, В.: *op. cit.*, стр. 267.

проналажења и лишавања слободе учинилаца кривичних дјела, откривања и обезбјеђивања такова кривичних дјела и предмета који могу послужити као докази, као и у циљу прикупљања обавјештења која би могла бити од користи за успјешно вођење кривичног поступка. Наиме, без обзира на тенденцију супротстављања криминалитету савременим криминалистичким приступом (стратегијско планирање, стратегијска анализа, криминалистичко-обавјештајни рад, доказне радње и специјалне истражне технике), у сузбијању криминалитета потребно је користити и друге криминалистичко-тактичке (оперативне) мјере и радње.⁶⁹

Како наводи Миладиновић (2015): „оперативно-тактичке радње и мјере су радње и мјере које полиција спроводи у вршењу свакодневних активности, не само у оквиру сузбијања кривичних дјела, већ и других негативних појава (асоцијалног понашања, прекршаја), као и у вршењу других послова и задатака из дјелокруга и надлежности полиције. Ове радње и мјере регулисане су, прије свега, Законом о полицијским службеницима и другим законима, као и низом подзаконских прописа“.⁷⁰

Оперативно-тактичке мјере и радње остварују се криминалистичко-тактичким методом, као најрационалнијим и најефикаснијим начином обављања оперативно-тактичких радњи које оперативни радници предузимају усклађујући своје поступање основним криминалистичким принципима, као и „златним питањима криминалистике“ сходно оперативно-тактичкој ситуацији.

Опште оперативно-тактичке мјере и радње су предмет изучавања криминалистике тактике, која развија најсврсисходније форме њиховог предузимања и оне представљају основну садржину криминалистичке дјелатности. Опште оперативно-тактичке мјере и радње зависе од специфичности облика криминалитета, а самим тим и организованог криминала, тако да их је немогуће све нормирати и побројати. Неке од њих имају доказни значај, а већина је оперативног карактера, тј. немају процесни значај. Уз могућност да не буду наведене све, у супротстављању организираном криминалу могу се предузимати

⁶⁹ Шикман, М.: *Организовани криминалитет*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2011, стр. 406-407.

⁷⁰ Миладиновић, А.: *Диференцијација криминалистичких радњи и мјера*, Безбједност-Полиција-Грађани, година XI број 1–2/15, стр. 297.

сљедеће опште оперативно-тактичке мјере и радње, које се могу класификовати у двије групе:⁷¹

1. прва група, оперативно-тактичке мјере и радње превентивног карактера:

- криминалистичка провјера,
- осматрање,
- прикупљање обавјештења, преглед превозних средстава, путника и пртљага,
- ограничење кретања (блокада),
- предузимање мјера у циљу утврђивања идентитета лица (легитимисање) и предмета,
- утврђивање алибија и његова провјера,
- фотографисање,
- дактилоскопирање,
- јавно објављивање фотографије,
- преглед одређених просторија и објеката државних органа, предузећа, радњи и других правних лица,
- преглед оређене документације ових органа,
- вођење криминалистичко-оперативних евиденција,
- кориштење специјално дресираних паса,
- примјена полиграфа и др.⁷²

Превентивне мјере и радње полиција предузима, по правилу, самостално у односу на поједина предделиктна стања или потенцијалне извршиоце кривичних дјела, у оквиру криминалистичке контроле.

2. друга група, оперативно-тактичке мјере и радње репресивног карактера:

⁷¹ Шикман, М.: *op. cit.*, стр. 409.

⁷² *Исто.*

- потражна дјелатност (расписивање потјернице за лицима и стварима, расписивање објава и расписа о трагању),
- праћење лица,
- лишење слободе,
- засједа.

Оперативно-тактичке мјере и радње репресивног карактера су радње откривања кривичних дјела и извршилаца, а оне могу бити и истражне радње, што зависи од тога да ли се те радње предузимају у истрази. Већина назначених мјера и радњи нема кривичнопроцесни већ, превасходно, оперативни карактер.

Сходно наведеном, у даљем дијелу биће ријечи о оним оперативно-тактичким мјерама и радњама које се најчешће користе приликом откривања кривичних дјела и њихових извршилаца, невезано да ли су превентивног или репресивног карактера.

4.2.1 Легитимисање и утврђивање идентитета

Легитимисање је оперативно-тактичка мјера и радња коју припадници полиције, а нарочито униформисани полицајци, примјењују у циљу утврђивања истовјетности лица. Легитимисање се врши непосредним обраћањем лицу да преда на увид личну карту или други лични документ на основа кога се може утврдити истовјетност лица. Овлашћено службено лице има обавезу да прије предузимање радње легитимисања, нарочито ако је у цивилном одијелу, покаже службену легитимизацију, а ако је у униформи, онда је то дужно учинити на изричит захтјев лица чије се легитимисање врши.

У правилу се легитимишу сумњива и непозната лица, а постоје и одређене ситуације у којима се легитимишу и позната лица (када нпр. треба узети податке за прекршајну пријаву). Према Закону о полицијским службеницима, полицијски службеник има овлашћење да изврши легитимисање лица које:⁷³

- представља пријетњу другом лицу или ајвном реду и миру или безбједности која захтјева полицијску акцију,
- се прегледа или против кога су предузете друге мјере или радње прописане законом,

⁷³ Јовичић, Д.: *Организација и надлежност полиције*, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2011, стр. 80.

- је затечено у објекту или другим просторијама или у возилу које се прегледа уколико је провјера идентитета неопходна,
- је затечено на подручју или објекту у којем је слобода кретања привремено ограничена,
- начином на који се понаша изазива сумњу да је учинилац кривичног дјела, прекршаја или другог забрањеног понашања, или да га намјерава учинити, или је својом физичком појавом сличну лицу за којим се трага, и
- је затечено на мјесту гдје је из безбједносних разлога неопходно утврдити идентитет свих лица или групе лица.

Дакле, циљ легитимисања јесте утврђивање истовјетности лица, односно његовог идентитета и аутентичности, што у суштини значи утврђивање правних и физичких својстава по којима се неко лице разликује од других. Идентитет лица се утврђује увидом у јавну исправу, која је снабђевене фотографијом и која је издата од надлежног државног органа.⁷⁴

Утврђивање идентитета је оперативно-тактичка и техничка дјелатност која се предузима увијек када се појави сумња у идентитет одређеног физичког лица. Утврђивање идентитета за одређено лице није довољно само на основу неких карактеристика, већ је оно недвосмислено и сигурно тек када се за такво лице утврде сва она својства по којима се физичко лице разликује од другог лица, а то су:⁷⁵

- а) правна својства (лично име, презиме и име оца, име мајке, држављанство, брачно стање, пребивалиште и сл. - промјенљива током живота);
- б) фактичка својства (дан, мјесец и година рођења, мјесто рођења, националност и матични број - непромјенљива својства) и
- с) физичка својства (тејелсна својства и по, лични опис итд.).

При откривању извршилаца кривичних дјела ово је једна од радњи која се често предузима, из разлога што криминалци често скривају свој идентитет, односно отежавају његово утврђивање. Настојања криминалаца да мијењају своја правна и физичка обиљежја била су одувјек присутна, па се тако неки кроисте и лажним идентитетима, мијењају лични

⁷⁴ *Ibid*, стр. 82.

⁷⁵ Кривокапић, В.: *op. cit.*, стр. 304.

опис, па чак и пол. Дешавале су се ситуације када су се поједини извршиоци кривичних дјела подвргавали хирушким захватима (фацијална хирургија), како би измјенили свој изглед, како ради вршења кривичног дјела, тако и након извршења да би остали неоткривени.

4.2.2 Осматрање (опсервација)

Опсервација је општа оперативна - тактичка радња која се предузима у односу на одређене особе, објекте или простор. Њен циљ је да се перцепцијом дође до сазнања о деликвентним понашањим и лицима која нарушавају јавни ред или мир, односно намјеравају да нарушавају јавни ред и мир, како би се у складу с тим предузеле мјере спрјечавања или сузбијања таквих радњи уколико иста наступи, што значи да је опсервација основа за предузимање других оперативних-тактичких мјера и радњи.⁷⁶

Рад полицајаца на терену (сектору) неријетко зависи од способности да осматра, што често укључује и праћење и уочавање одређених појава. У периоду дана када се мсањи број грађана на улицама и просторима гдје се иначе креће велики број возила и лица, управо пажљиво осматрање и уочавање појава може значајно допринијети да се оучува безбједност грађана. То наравно не значи да и у вријеме велике фреквенције грађана и возила не треба осматрати и запажати, напротив у таквим ситуацијама овај вид полицијске активности може имати велики значај.⁷⁷

Осматрањем, праћењем и уочавањем долази се до оперативних сазнања којима се отвара простор за предузимање конкретних овлашћења полиције ради рјешавања одређених безбједносних ситуација и проблема. Иначе, осматрање се може вршити у току кретања и стационарно са одређене погодне локације. Осматрање се организује са задатком да се на конспиративан начин покуша доћи до података који ће омогућити да се открију незаконите радње и њихови извршиоци. Организује се и спроводи од стране полиције на оним мјестима гдје је учестало нарушавање јавног реда и мира и вршење кривичних дјела.

Припадник полиције има изузетну улогу приликом осматрања, јер нпр. камета никада не може замијенити полицајца када треба уочити разлике у понашању конкретних лица. Стога је важно да се на осматрању ангажују полицајци који су довољно оспособљени за вршење овог сложеног посла, те да врше комбиновање ове мјере са другим оперативним

⁷⁶ Симоновић, Б., Матијевић, М.: *op. cit.*, стр. 150.

⁷⁷ Јовичић, Д.: *op. cit.*, стр. 220.

мјерама и радњама. Ако се добро покрију жаришта на којима се учестало врше кривична дјела и нарушава јавни ред и мир припадницима полиције који врше опсервацију, онда ће се засигурно један већи број ових деликата рјешити приликом самог извршења. То ће даље имати позитивне ефекте на евентуалне будуће извршиоце.⁷⁸

Према начину вршења осматрање може бити стално и привремено. Стално осматрање или општа опсервација је стални метод у раду полицијских службеника у превенцији и репресији криминалитета. Они су обавезни да континуирано прате и осматрају појаве и догађаје око себе и да реагују на девијантне и криминалне активности. Привремено (специјално) осматрање је планска и организована активност која се предузима према унапријед одређеном циљу (задатку). Врши се конспиративно (тајно) од стране посебно одабраних радника полиције, који треба да буду заклоњени или прерушени, односно да се прилагоде одговарајућим околностима и ситуацијама.⁷⁹

По завршетку опсервације неопходно је сачинити писмени извјештај који ће садржати сва запажања која је припадник полиције уочио, а тај извјештај је потребно и доставити криминалистичкој полицији.

4.2.3 Ограничење кретања на одређеном простору

Ограничење кретања на одређеном простору је општа операривно-тактичка мјера и радња коју се предузима ради изненадне контроле неодређеног броја лица која се налазе на одређеном мјесту, објекту или простору. Ова радња се разликује од блокаде, којом се ограничава кретање на одређеном простору или објекту и онемогућава свако даље слободно кретање лица, из блокираног простора или објеката или у њих.

Блокада се врши затварањем свих улаза и излаза на објекту, односно простору, брзим и истовременим постављањем полиције. Блокада може бити сама себи сврха (онемогућавање приступа одређеном објекту, онемогућавање кретања у одређеном смјеру, одређеним путем и сл.), али још чешће блокада се поставља као мјера обезбјеђења извршења рације.⁸⁰

Често се уз наведене оперативно-тактичке мјере и радње предузима и рација, која је испланирана оперативно-тактичка радња која се изводи изненада унутар муњевито

⁷⁸ *Ibid*, стр. 221.

⁷⁹ Кривокапић, В.: *op. cit.*, стр. 290.

⁸⁰ Амидић, Г., Ћибић, Д.: *Полицијска тактика*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2011, стр. 225.

блокираног простора.⁸¹ Предузима се у циљу изненадне контроле неодређеног броја лица, затечених на простору или објекту који је претходно блокиран. Рација се планира на основу прикупљених података и процијене да се у одређеном објекту или простору налазе лица која треба ухапсити, предмети за којима се трага, или се налазе извршиоци прекршаја и сл. Свака рација садржи елементе блокаде, док блокада не мора да садржи елементе рације.

Предузимање рације, као и постављање блокада и засједа, контрола објеката у којима се обично крију сумњива лица, контролисање превозних средстава и уопште, саобраћаја, такође могу представљати посебне криминалистичке мјере.⁸²

Радња ограничења кретања на одређеном простору је карактеристична по двом превентивно-репресивном дејству, изводи се повремено на оним објектима и у оно вријеме када асе на основу криминалистичке процјене може претпоставити да ће се на мјесту њеног вршења наћи лица за којима се трага, учиниоцу кривичних дјела, као и ради проналажења и обезбјеђења трагова и предмета кривичног дјела, контроле и откривања нових пунктова и објеката гдје се састају лица склона криминалном и девијантном понашању.⁸³

4.2.4 Криминалистичка примјена полиграфа

Полиграф се у криминалистици примјењује приликом расвјетљавања кривичних дјела и откривања непознатих учинилаца, прикупљања доказа, материјалних и личних, а ради успјешнијег покретања и вођења кривичног поступка. Састоји се у полиграфском испитивању лица осумњичених у преткривичном поступу, ради потврђивања индиција о њиховој кривици и добијања признања, односно елиминисања невиних лица из круга осумњичених.

Основа полиграфског тестирања је испровоцирана психолошка ситуација у коју се доводи испитаник постављањем унапријед припремљених питања. Полиграф региструје поједина афективна стања, па међу њима и узбуђење и страх који настају код лица приликом давања лажних одговора на питања о кривичном дјелу (нпр. приликом показивања одређених предмета и трагова кривичног дјела).⁸⁴

⁸¹ Гаћеша, Д.: *Полиција, надлежност, организација, руковођење*, Удружење дефендолога Републике Српске, Бања Лука, 1998, стр. 369.

⁸² Кривокапић, В.: *op. cit.*, стр. 313.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ *Ibid.*, стр. 390.

Разлог зашто се полиграф примјењују у претикривичном поступку, и зашто се подводи под мјере и радње оперативно-тактичког и техничког караткетра лежи у чињеници што резултат примјене ове мејре нема доказни карактер, односно резултати добијени полиграфским тестирањем се не могу користити на суду током кривичном поступка. Они само у већој или мањој мјери указују у ком смјеру треба даље да се предузима активност полиције. Полиграфско тестирање на тај начин доприноси рационализацији оперативног рада.

4.3 Примјена радњи доказивања

Радње доказивања представљају истражни механизам, односно средство којим се прикупљају и обезбјеђују докази у кривичном поступку. Када су у питању радње доказивања које задиру у ограничење одређених права грађана, Закон о кривичном поступку за такве радње доказивања успоставља механизам њихове судске контроле, односно такве радње се не могу предузимати без одобрења односно наредбе суда изузев у посебним случајевима таксативно набројаним законом.

У формалном смислу радње доказивања су радње које суд предузима да би формирао своје убјеђење о постојању или непостојању чињеница које могу бити од утицаја на његову одлуку. У материјалном смислу доказ је сваки доказни основ или разлог садржан у одређеном доказном средству који говори о истинитости неке чињенице важне за поступак. Докази се у поступку прикупљају и изводе у складу са одредбама самог закона, што значи да свако доказно средство треба да буде у складу са основним начелима поступка. Доказна средства су доказне радње предвиђене закоником, јер се њима прије свега изводе докази, односно њима се могу изводити докази, а овим радњама се на индиректан начин могу и прибављати докази.⁸⁵ У кривичном поступку се прво доноси одлука који докази ће бити изведени, а затим се приступа њиховом извођењу и на крају се докази оцијењују.

Тако, према Шкулићу, „доказне радње су процесне радње којима се изводе и прикупљају докази и оне су функционално усмјерене на доказе у сљедећим облицима: 1. радње којима се докази прикупљају; 2. радње којима севећ прикупљени докази обезбјеђују; 3. радње којима се докази изводе и 4. радње којима се већ изведени докази провјеравају“.⁸⁶

⁸⁵ Шкулић, М.: *Кривично процесно право (треће издање)*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011, стр. 207.

⁸⁶ *Ibid*, стр. 205.

Радње доказивања као истражни механизам, за свој циљ имају утврђивање тачног и потпуног чињеничног стања, односно за циљ имају утврђивање истине о предмету истраге, тко да их ни на који начин не треба схватити као радње које се предузимају искључиво на штету осумњиченог. Потпуно је јасно да се радње доказивања предузимају како ради прикупљања и обезбјеђивања доказа који иду на штету, тако и доказа који иду у корист осумњиченог.

Такође треба рећи да се радње доказивања спроводе у фази када је степен спознаје о кривичном дјелу и учиниоцу релативно низак, а с обзиром да неке од њих у себи садрже принудни карактер, приликом њихове примјене мора се водити рачуна о избјегавању непотребног ограничавања одређених права и слобода грађана, те је правило да је увијек потребно примјенити радњу доказивања која у себи садржи мањи степен принуде уколико се са извођењем такве радње може произвести исти ефекат као и са извођењем радње доказивања која у себи садржи већи степен принуде.

Симоновић и Шикман (2009) наводе да, „на основу тужилачког концепта истраге произилази да доказе прикупља тужилац или по његовом одобрењу, овлашћено службено лице полиције. За предузимање појединих радњи доказивања потребно је посебно одобрење суда (судије за претходни поступак). Извођење доказних радњи у циљу прибављања материјалних доказа у пракси, претежно обавља полиција, док тужиоци присуствују само код тежих кривичних дјела. То практично значи да радње увиђаја, претреса лица, стана и просторија, као и друге радње доказивања у циљу прикупљања материјалних доказа у највећем броју случајева обавља полиција, док само код тежих кривичних дјела, њиховом предузимању присуствује и тужилац“.⁸⁷

Према Закону о кривичном поступку Републике Српске⁸⁸, у радње доказивања спадају следеће:

- 1) Претресање стана, просторија и лица (чл. 115-128);
- 2) Привремено одузимање предмета и имовине (чл. 129-139);
- 3) Поступак са сумњивим стварима (чл. 140-141);
- 4) Испитивање осумњиченог (чл. 142-145)

⁸⁷ Симоновић, Б., Шикман, М.: *Нека искуства у реализацији тужилачког концепта истраге у Републици Српској*, Правни живот, број 10, 2009, стр. 453-466.

⁸⁸ Закон о кривичном поступку („Службени гласник РС“, бр. 53/2012, 91/2017, 66/2018 и 15/2021).

- 5) Саслушање свједока (чл. 146-156);
- 6) Увиђај и реконструкција (чл. 157-159) и
- 7) Вјештачење (чл. 160-180).

Према Симовић М. и Симовић В. (2014), „један од основних принципа закона о кривичном поступку који се примјењују у Босни и Херцеговини, кад су у питању радње доказивања, јесте да су суд и други органи гођења дужни да истинито и потпуно утврде како чињенице које терете осумњиченог, односно оптуженог, тако и оне које иду у његову корист. Такође, закон прописује пресумпцију невиности и пријемну принципа *in dubio pro reo*, као битне елементе права на правично суђење из члана 6 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода. Суд је дужан да савјесно оцијени све доказе појединачно и у вези с осталим доказима, па на основу такве оцјене изведе закључак да ли је нека чињеница доказана“.⁸⁹

4.3.1 Претресање стана, проторија и лица

Претресање је истражна радња лпка се шредузима првенствено у циљу проналажења предмета, трагова и учинилаца кривичних дјела. Претресањем се могу пронаћи и друга лица (нпр. жртве кривичног дјела и нестала лица), и предмети (погодни за напад, самоповређивањее и тајно договарање), као и лешеви, односно дијелови лешева. Претресање је материјално истраживање над лицима или стварима у циљу проналажање трагова кривичног дјела или предмета важних за кривични поступак (подразумијевајући ту и леш) или у циљу хватања осумњиченог, односно оптуженог.⁹⁰

Криминалистичка пракса је показала да се претресањем најчешће траже сљедећи предмети:

- припремљени за извршење или коришћени приликом извршења кривичног дјела (то могу бити специјално израђени алати, предмети за свакодневну употребу, разна оруђа, материјали узети из природе итд.),

⁸⁹ Симовић, Н. М., Симовић, М. В.: *Радње доказивања у кривичном поступку у Босни и Херцеговини и њихов значај у откривању и доказивању кривичних дјела*, Годишњак Правног факултета, година V, 1/2014, стр. 32–50.

⁹⁰ Васиљевић, Т.: *Систем кривичног процесног права СФРЈ*, Савремена администрација, Београд, 1981, стр. 399.

- прибављени кривичним дјелом (украдене ствари, новац и вриједности које је лице проневијерило или примило као мито и сл.),
- настали кривичним дјелом (разни облици фалсификата, наркотици и сл.),
- на којима се налазе трагови кривичног дјела (нпр. одјећа учиниоца и др.),
- који указују на везу лица са учињеним кривичним дјелом, односно на његове навике, склоности, активности (нпр. писма, фотографије, биљешке, дневници итд.).

Дакле, претресање је доказна (истражна) радња која се предузима када је вјероватно (постоје основи сумње) да ће се пронаћи трагови кривичног дјела или предмети (нпр. средства извршења), који су важни за кривични поступак.⁹¹

Битно је напоменути да је с аспекта технике и тактике спровођења, претресању као доказној радњи слична оперативно-тактичка радња преглед превозних средстава, путника и пртљага. Међутим наведене двије радње се итекако разликују, и то у првом реду по томе што су обим и границе истраживања у току прегледа превозних средстава, путника и пртљага знатно ужи него код претресања стана, просторија и лица, а и по томе што је за извршење претресања неопходна наредба суда и предмети и трагови прикупљени на тај начин, за разлику од прегледа, имају доказну снагу.

Претресање лица (лични претрес) представља истраживање на тијелу или у тијелу или на одјећи, обући и личном пртљагу одређеног лица, када је вјероватно да је то лице учинило кривично дјело или да ће се претресањем пронаћи предмети или трагови кривичног дјела важни за кривични поступак. Поред ових случајева, претресање лица се обавезно врши приликом привођења и лишења слободе, ако постоји сумња да лице има при себи оружје или оруђе подобно за напад или ако постоји сумња да ће одбацити, сакрити или уништити предмете које треба од њега одузети. Лични претрес је неопходно разликовати од прегледа тијела (као доказног средства, тј. увиђаја), који се односи на одређено утврђивање, а не на одузимање предмета који могу послужити као доказ.⁹²

Када је ријеч о претресању просторија, односно стана, под станом се подразумијева свака просторија или простор у коме се борави или може боравити макара и привремено.

⁹¹ Симоновић, Б., Матијевић, М.: *op. cit.*, стр. 409.

⁹² Симоновић, Н. М.: *Кривично процесно право - увод и опти дио*, Правни факултет Универзитета у Бихаћу, Бихаћ, 2009, стр. 349-350.

Држање у посједу неке некретнине и боравак у њој указују да се та некретнина може сматрати домом, који се, у најширем смислу, може дефинисати као мјесто гдје човјек живи. Остале просторије закон не одређује ближе, али под њима треба подразумијевати како грађевине уз стан (гараже, шупе, подруме и сл.), тако и објекте који нису у вези са станом (радионице, радње, колибе у винограду, торове итд.). Претресање се може вршити и на другим мјестима која нису обухваћена појмом стана или просторије (дворишта, стогови сијена, дрва сложена у шуми, возила и ствари на путу и сл.), али под условима који важе за вршење увиђаја (без постављања услова који вриједе за претресање стана и осталих просторија).⁹³

Возила пак спадају у покретне ствари (аутомобил, вагони, бродови, ваздухоплови), осим ако не располажу посебним просторима за боравак људи који се могу сматрати стамбеним јединицама (нпр. камп кућице, бродске кабине и сл.).⁹⁴ Природа простора стана (некретнина или покретна ствар), стварна права (власник, самостални или несамостални посједник), намјена објекта (стамбени објект, пословни простор, угоститељски објект) и његове техничке карактеристике, имају другоразредно значење у односу на фактичку сврху коришћења простора. У случају сумње ваља узети да се простор користи као стан.⁹⁵

Као радњи доказивања претресању се приступа у оквиру дјелатности на откривању кривичног дјела и његовог извршиоца. Исто тако, претресање стана, просторија и лица представља важну и у пракси честу радњу. Ова радња доказивања је, такође, и мјера принуде, јер се њоме настоји обезбиједити присуство извршиоца кривичног дјела спровођењу кривичног поступка (његовим лишењем слободе), пронаћи трагови кривичног дјела и предмети важни за кривични поступак. Због тога се претресање стана, осталих просторија и покретних ствари, као и лица може предузети само под тачно одређеним законским условима.⁹⁶

Још је битно напоменути и класификацију претресања које се може класификовати према фазама поступка, према законском основу, према циљу, према објекту и на крају према обиму.⁹⁷

⁹³ Грубач, М.: *Кривично процесно право - четврто измијењено и допуњено издање*, Правни факултет Универзитета „Union“ и Службени гласник Републике Србије, Београд, 2006, стр. 319.

⁹⁴ Крапац, Д.: *Кривично процесно право - књига прва*, Информатор, Загреб, 2000, стр. 183.

⁹⁵ Плавшић, Б.: *Коментар Закона о кривичном поступку - пето издање*, Жагар, Ријека, 2005, стр. 289.

⁹⁶ Симовић, Н. М.: *op. cit.*, стр. 351-352.

⁹⁷ Јовичић, Д.: *op. cit.*, стр. 89-90.

Према фазама поступка претресање може бити:

- као радња у истрази,
- као радња изван истраге,
- као радња након подизања оптужнице и
- као радња којом се пружа међународна кривичноправна помоћ.

С обзиром на законски основ претресање може бити:

- са наредбом и
- без наредбе.

Према циљу претресање може бити:

- доказно,
- приликом хапшења и
- безбједносно.

Према објекту разликујемо:

- претресање стана или других просторија,
- претресање лица,
- претресање возила,
- претресање отвореног простора и
- претресање компјутера.

Према обиму, претресање може бити:

- претходно, површно или дјелимично и
- детаљно или потпуно.

Материјални услов за претресање разликује се с обзиром на то да ли се врши претресање стана и осталих или лица. Он мора увијек постојати да би се могло спровести претресање. Претресање стана и осталих просторија се може одредити само онда ако има довољно основа за сумњу да ће се при претресању: 1) пронаћи претпостављени извршилац

кривичног дјела или његов саучесник; 2) открити трагови кривичног дјела или 3) пронаћи предмети важни за кривични поступак. Кад постоји довољно основа за сумњу, одређује се према околностима у сваком појединачном примјеру извршења кривичног дјела. Појам „довољно основа за сумњу“ може се разумјети као вјероватност о постојању чињеница, односно одређени ниво сумње који се налази између основа сумње (или разлога за сумњу) и основане сумње (или вишег степена сумње заснованог на прикупљеним доказима који упућују на закључак да је извршено кривично дјело), као и сумња заснована на одређеним доказима или сазнањима, која упућују на закључак да ће претресање дати одређене резултате, било у погледу извршиоца кривичног дјела и саучесника, било у погледу доказа (трагова и предмета) потребних за кривични поступак. Дакле, не може се предузети претресање како би се утврдило постојање основа сумње или основане сумње да је извршено кривично дјело.⁹⁸

Материјални услов за претресање лица одређен је алтернативно као: 1) вјероватноћа да је то лице учинило кривично дјело или 2) вјероватноћа да ће се претресањем пронаћи предмети или трагови важни за кривични поступак. Вјероватноћа не мора имати обиљежја поузданости у погледу извршења кривичног дјела, довољно је да постоји сумња у том правцу. Та радња се може предузети према осумњиченом и оптуженом, као и према сваком другом лицу које није извршилац кривичног дјела, нити његов саизвршилац, односно саучесник.

Формални услов за претресање је наредба суда, која мора бити у писаној форми и образложена. Подразумијева се да су мора претходно утврдити постојање законских услова за претресање. Да би се могло предузети претресање, потребан је захтјев тужиоца или захтјев овлашћених службених лица која су за истицање таквог захтјева добила одобрење од тужиоца.⁹⁹

4.3.2 Привремено одузимање предмета

Привремено одузимање предмета је радња доказивања која је непосредно повезана са радњом претресања, али ЗКП стоји на становишту да је ријеч о самосталној доказној радњи, те је зато посебно нормирао. Орган поступка (полиција, тужилац или суд) може одузети: 1)

⁹⁸ Симовић, Н. М.: *op. cit.*, стр. 353.

⁹⁹ Симовић, Н. М.: *Кривично процесно право - треће измијењено и допуњено издање*, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2009, стр. 217.

предмете који се по Кривичном закону имају одузети и 2) предмете који могу послужити као доказ у кривичном поступку. Ово је материјални услов за привремено одузимање предмета и имовине, који постоји ако се алтернативно ради о двије групе предмета. Такви предмети ће се привремено одузети и на основу судске одлуке ће се обезбиједити њихово чување.¹⁰⁰

Теачније, након привременог одузимања предмета и документације, у записник ће се пописати привремено одузети предмети и документација, и издати о томе потврда. Привремено одузети предмети и документација депонују се у суду или суд на други начин обезбјеђује њихово чување.

Формални услов за примјену наведене доказне радње јесте постојање судске одлуке у форми наредбе. Наредбу за одузимање предмета издаје судија на приједлог тужиоца или овлашћеног службеног лица које је добило одобрење од тужиоца. Наредба за привремено одузимање предмета садржи: назив суда, правни основ за привремено одузимање предмета, назнаку предмета за одузимање, име лица од којег се одузимају предмети, мјесто одузимања предмета и рок за одузимање предмета. При одузимању предмета назначиће се гдје су пронађени и описаће се, а по потреби и на други начин обезбиједиће утврђивање њихове истовјетности, а за одузете предмете издаће се потврда.

Предмети се могу привремено одузети и без наредбе суда, уколико постоји опасност од одгађања. Уколико се лице које се претреса изричито успротиви одузимању предмета, тужилац ће у року од 72 часа од извршеног претреса поднијети захтјев судији за претходни поступак за накнадно одобрење одузимања предмета.¹⁰¹

С аспекта природних катастрофа, а када говоримо о доказној радњи привременог одузимања предмета и имовине, значајно је у ток контексту напоменути и посебан случај привременог одузимања предмета, и то привремено одузимање незаконите стечене имовине, односно имовине ради обезбјеђења. Дакле, овлашћено службено лице може, када постоји опасност од одлагања, привремено одузети имовину, заплијенити је или предузети друге неопходне радње и мјере како би се спријечило било какво кроишћење, отуђење или располагање том имовином.¹⁰²

¹⁰⁰ Симовић, Н. М.: *op. cit.*, стр. 362.

¹⁰¹ *Ibid*, стр. 367.

¹⁰² *Ibid*, стр. 372.

4.3.3 Поступак са сумњивим стварима

Поступак са сумњивим стварима је још једна од радњи доказивања која се примјењује у околностима када се се код неког осумњиченог или оптиженог лица пронађу ствари чији је власник непознат. Значај ове радње је велик и с аспекта природних катастрофа. Према Ђурђићу (2006) „сумњиве ствари су, у грађанскоправном смислу, ствари које се нађе код осумњиченог или оптуженог, а њихов власник је непознат“.¹⁰³ Налажење таквих ствари могуће је приликом предузимања радњи доказивања претресања стана, просторија и лица, односно привременог одузимања предмета. Наиме, у ситуацијама природних катастрофа могуће су ситуације када људи незаконито присвајају туђе покретне ствари, с увјерењем да то нико неће примјетити, да ће остати неоткривени и слично. У тим околностима, нађе ли се код осумњиченог лица, односно оптуженог, туђа ствар, а да се не зна чија је, орган који води поступак описаће ту ствар и опис објавити на огласној табли општине на чијем подручју је кривично дјело учињено. У огласу ће се позвати власник да се јави органу који води поступак у року од једне године од дана објављивања огласа, јер ће се иначе ствар продати, а новац добијен продајом ће постати приход буџета.¹⁰⁴

4.3.4 Испитивање осумњиченог

Испитивање осумњиченог од стране полиције је доказна радња предвиђена ЗКП-ом, а која пре свега представља могућност која зависи од воље јавног тужиоца да се полиција појави као орган који ће обавити испитивање. Испитивање треба вршити тако да се у пуној мјери поштује личност осумњиченог. Приликом испитивања осумњиченог не смије се употребити сила, пријетња, превара, наркотици или друга средстава која могу утицати на слободу одлучивања и изражавања воље приликом давања изјаве или признања.

Исказ осумњиченог је изјава коју он даје у том својству о кривичном дјелу које му се ставља на терет и другим питањима кривичне ствари која је предмет суђења. Исказ осумњиченог је, прије свега, средство одбране осумњиченог, али може да послужи и као доказно средство.¹⁰⁵

¹⁰³ Ђурђић, В.: *Кривични поступак Србије*, Правни факултет, Ниш, 2006, стр. 93.

¹⁰⁴ Члан 140 став 1 Закона о кривичном поступку Републике Српске („Службени гласник РС“, бр. 53/2012, 91/2017, 66/2018 и 15/2021).

¹⁰⁵ Симовић, М.: *op. cit.*, стр. 374.

На почетку испитивања осумњиченом ће се саопштити за које кривично дјело се терети и основи сумње против њега, а биће поучен и о сљедећим правима:¹⁰⁶

- да није дужан изнијети своју одбрану нити одговарати на постављена питања,
- да може узети браниоца по свом избору који може бити присутан приликом његовог испитивања, као и да има право на браниоца без накнаде у случајевима предвиђеним овим законом,
- да се може изјаснити о дјелу које му се ставља на терет и изнијети све чињенице и доказе које му иду у корист и ако то учини у присуству браниоца, да је такав његов исказ допуштен као доказ на главном претресу и да без његове сагласности може бити прочитан и коришћен на главном претресу,
- да има право током истраге разматрати списе и разгледати прибављене предмете који му иду у корист, осим ако је ријеч о списима и предметима чије би откривање могло довести у опасност циљ истраге и
- да има право на бесплатне услуге преводиоца ако не разумије или не говори језик који се користи приликом испитивања.

Испитивање осумњиченог у истрази врше тужилац или овлаштено службено лице, а испитивање је могуће у свако доба, дању или ноћи, и у све дане. Циљеви испитивања осумњиченог јесу предочавања окривљења и пружање могућности за одбрану, као и разјашњење субјективних и објективних околности кривичног дјела, како би се могли потврдити или одбацити основи сумње против њега.¹⁰⁷

Посебан значај има признање осумњиченог које исти може дати у свом исказу. Признање представља изјаву којом осумњичени терети себе за извршење кривичног дјела, односно дјелимично или потпуно прихвата наводе оптужбе којима се означава као учинилац.

4.3.5 Саслушање свједока

Свједоци се саслушавају када постоји вјероватноћа да ће својим исказом моћи дати обавјештења о кривичном дјелу, учиниоцу и о другим важним околностима. Позив за

¹⁰⁶ Члан 143 став 2 Закона о кривичном поступку Републике Српске („Службени гласник РС“, бр. 53/2012, 91/2017, 66/2018 и 15/2021).

¹⁰⁷ Симовић, М.: *op. cit.*, стр. 377.

свједочење доставља тужилац, односно суд. У позиву се свједок обавјештава да се позива у својству свједока, мјесто и вријеме када се треба одазвати позиву, као и о посљедицама неодржавања позиву.

Не може се саслушати као свједок:¹⁰⁸

- лице које би својим исказом повриједило дужност чувања државне, војне или службене тајне, док га надлежни орган не ослободи те дужности,
- бранилац осумњиченог, односно оптуженог у погледу чињеница које су му постале познате у својству браниоца,
- лице које би својим исказом повриједило дужност чувања професионалне тајне (вјерски службеник, односно исповједник, новинар у сврху заштите извора информација, адвокат, биљежник, лекар, бабица и други), осим ако је ослобођено те дужности посебним прописом или изјавом лица у чију је корист установљено чување тајне и
- малолетно лице које с обзиром на узраст и душевну развијеност није способно да схвати значај права да не мора свједочити.

Свједочење могу одбити:¹⁰⁹

- брачни и ванбрачни супружник осумњиченог, односно оптуженог,
- сродници осумњиченог, односно оптуженог по крви у правој линији, сродници у побочној линији до трећег степена закључно, као и сродници по тазбини до другог степена закључно и
- усвојилац или усвојеник осумњиченог, односно оптуженог.

Свједок има право да не одговара на поједина питања ако би га истинит одговор изложио кривичном гоњењу. Свједок је дужан да одговоре даје усмено и претходно ће бити опоменут да је дужан говорити истину и да не смије ништа прећутати, а затим ће бити упозорен да давање лажног исказа представља кривично дјело. Послије тога свједок ће бити питан за име и презиме, име оца или мајке, занимање, боравиште, мјесто и годину рођења

¹⁰⁸ Члан 147 став 1 Закона о кривичном поступку Републике Српске („Службени гласник РС“, бр. 53/2012, 91/2017, 66/2018 и 15/2021).

¹⁰⁹ Члан 148 став 1 Закона о кривичном поступку Републике Српске („Службени гласник РС“, бр. 53/2012, 91/2017, 66/2018 и 15/2021).

и његов однос са осумњиченим, односно оптуженим и оштећеним. Свједок је дужан да о промјени адресе или боравишта обавијести тужиоца, односно суд. Приликом саслушања малољетног лица, нарочито ако је оно оштећено кривичним дјелом, поступиће се обазриво, да саслушање не би штетно утицало на психичко стање малољетника. Саслушање малољетног лица обавиће се уз помоћ педагога, психолога или другог стручног лица. Послије општих питања свједок се позива да изнесе све што му је о предмету познато, а затим ће му се постављати питања ради провјеравања, допуне и разјашњења. Приликом саслушања свједока није допуштено служити се обманом нити постављати таква питања у којима је већ садржано како би требало одговорити. Свједок ће се увијек питати откуд му је познато оно о чему свједочи.

4.3.6 Увиђај и реконструкција

Увиђај је доказна радња која се предузима када је за утврђивање или разјашњење неке чињенице у поступку потребно непосредно опажање органа поступка. Уз овакво одређење, треба напоменути да увиђај представља и осмишљен систем криминалистичких радњи, које предузимају чланови увиђајне екипе ради остварења циља увиђаја. Према Водинелићу (1972) „увиђај је непосредно и у законској форми предузето чулно опажање органа који води поступак, о чињеницама важним за рјешење конкретног кривичноправног случаја и накнаду штете“.¹¹⁰ Увиђај је најпоузданији начин утврђивања чињеница у кривичном поступку, јер орган који га спроводи утврђује чињенице властитим опажањем.¹¹¹

Циљ увиђаја је откривање и прикупљање материјалних доказа или индиција о постојању и врсти кривичног дјела, које могу послужити порналажењу и идентификацији учинилаца дјела или о томе да се те чињенице разјасне или да се утврде трагови и посљедице кривичног дјела или провјери истиност других доказа. Посредством ове радње доказивања омогућава се откривање, испитивање и процесна верификација материјалних промјена насталих извршењем кривичног дјела, тако да је увиђај могућ само код кривичних дјела која иза себе остављају трагове.¹¹²

Предмет увиђаја могу бити ствари (покретне и непокретне, гдје спада и преглед леша), лица (тијело осумњиченог, односно оптуженог и других лица) и мјеста (не само

¹¹⁰ Водинелић, В.: *Криминалистика*, Савремена администрација, Београд, 1972, стр. 37.

¹¹¹ „*Nulla est maior probatio, quam evidentia rei*“ - Нема бољег доказа од увиђаја.

¹¹² Симовић, М.: *op. cit.*, стр. 413-414.

мјесто извршења кривичног дјела, него и друга мјеста на којима се могу пронаћи предмети и трагови кривичног дјела).

Спровођења увиђаја у условима природних катастрофа може бити знатно отежано, или чак онемогућено, из разлога што у тим околностима може доћи до нарушавања лица мјеста извршеног кривичног дјела усле елементарне непогоде и сл., те се стога поставља питање колико би уопште имало смисла извођење увиђаја и колико би се у таквој ситуацији њиме постигло. Ипак, увиђај треба предузети у свакој ситуацији када постоји могућност да се пронађе или обезбиједи макар један доказ или траг везан за конкретно кривично дјело или извршиоца, јер често у условима природних катастрофа извршиоци користе одсуство људи, метеж, збуњеност и сл., те врше кривична дјела, па у вези с тим, тешко би се могло доћи до свједока, а уколико небисмо имали ни материјалних трагова или доказа, тешко би се могло утврдити ко је извршилац кривичног дјела.

Сходно томе, вршењу увиђаја у ситуацијама природних катастрофа треба приступити с великом пажњом и опрезом, неопходно је сагледати све околности те покушати доћи до било каквих трагова и доказа, те их ваљано обезбиједити за даљу анализу.

У оквиру увиђаја, као његов саставни дио или као допуна увиђаја или начин провјеравања осталих радњи доказивања, може бити извршена *реконструкција догађаја*. Реконструкција се састоји у провјеравању изведених доказа или утврђивању чињеница које су од значја за разјашњавање ствари која се врши тако што ће се поновити радње или ситуације у условима под којима се према изведеним доказима догађај одиграо.¹¹³

Реконструкција се не смије вршити на начин којим се вријеђа јавни ред и морал или се доводи у опасност живот или здравље људи. Приликом реконструкције могу се, по потреби, поново извести поједини докази.

Како наводи Грубач (2004), „реконструкција, сама по себи, није доказно средство, већ метод провјере доказа који се врше преко увиђаја. Она због тога има више везе са оцјеном доказа него са питањем доказних средстава“.¹¹⁴

¹¹³ *Ibid*, стр. 415.

¹¹⁴ Грубач, М.: *Кривично процесно право - увод и процесни субјекти*, Службени гласник Републике Србије, Београд, 2004, стр. 338.

4.3.7 Вјештачење

Вјештачење се одређује када за утврђивање или оцјену неке важне чињенице треба прибавити налаз и мишљење лица која располажу потребним стручним знањем. Ако научно, техничко или друга стручна знања могу помоћи суду да оцијени доказе или разјасни спорне чињенице, вјештак као посебна врста свједока може свједочити давањем налаза о чињеницама и мишљења које садржи оцјену о чињеницама.¹¹⁵

Писану наредбу за вјештачење издаје тужилац или суд. У наредби ће се навести чињенице у погледу којих се врши вјештачење. Ако за одређену врсту вјештачења постоји стручна установа или се вјештачење може обавити у оквиру државног органа, таква вјештачења, а посебно сложенија, повјериће се, по правилу, таквој установи, односно органу. У том случају, та установа, односно орган одређује једног или више стручњака који ће извршити вјештачење.

Лице које тужилац, односно суд одреди за вјештака дужно је да тужиоцу, односно суду достави свој извјештај, који садржи слjedeће: доказе које је прегледао, обављене тестове, налаз и мишљење до којег је дошао и све друге релевантне податке које вјештак сматра потребним за праведну и објективну анализу.

Прије почетка вјештачења вјештак треба да предмет вјештачења пажљиво размотри, да тачно наведе све што запази и утврди и да своје мишљење изнесе непристрасно и у складу са правилима науке и вјештине. Посебно ће се упозорити да је лажно вјештачење кривично дјело.

Постоје следеће врсте вјештачења:

- Преглед, обдукција и ексхумација леша;
- Вјештачење тјелесних повреда;
- Токсиколошко испитивање;
- Психијатријско вјештачење;
- Вјештачење пословних књига и
- Анализа ДНК (дезоксирибонуклеинске киселине)

¹¹⁵ Симовић, М.: *op. cit.*, 418.

4.4 Посебне истражне радње

Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминалитета, усвојена у Палерму 2000. године, обезбједила је адекватан правни основ свим државама да у своје законске прописе уграде специјалне истражне технике са циљем постизања квалитетних резултата на сузбијању криминалитета.¹¹⁶

Посебне истражне радње су релативно нови, али, у односу на класичне методе истраге, знатно ефикаснији механизам којим се држава користи при превенцији и сузбијању, превасходно организованог, али и других видова савременог криминалитета. Иако се њиховом примјеном олакшава борба против најтежих облика криминалног понашања, њиховим предузимањем се истовремено задире у основна људска права и слободе, при чему је нарочито „на удару“ право на приватност, те из тог разлога њихова реализација мора бити строго уређена законом.

Посебне истражне радње се у правној литератури различито називају, па се тако можемо сусрести са терминима као што су: посебне истражне мјере, посебне полицијске методе, тајне операције и сл. Ради се о таквим радњама које се користе када класичне криминалистичке мјере и истражне радње не дају веће резултате. Као основна разлика између посебних доказних радњи и класичних општих криминалистичких мјера је у доказној снази. Наиме, док се резултати примјене класичних полицијских мјера не могу користити као доказ пред судом, осим изузетно, и имају само неформалну сазнајну вриједност за потребе координације и планирања даљих истражних радњи у поступку, подаци и сазнања до којих се дошло посебним доказним радњама, имају доказну снагу пред судом.¹¹⁷

Посебне доказне радње се углавном дефинишу као тајне операције које се спровode без знања лица која су тим мерама погођена, уз примену адекватних оптичких, акустичких и других средстава којима се, према правилима обавештајног рада прикупљају релевантна сазнања и подаци о организованој криминалној дјелатности.¹¹⁸ Појам тајних операција се може одредити као законом условљен поступак у којем се користи низ оперативних и

¹¹⁶ Скакавац, З. Скакавац, Т.: *Кривичнопроцесна регулација посебних доказних радњи у Републици Србији и њихова примена у савременој пракси*, CIVITAS, 2017, 7(2), стр. 36-64.

¹¹⁷ Бугарски, Т.: *Доказне радње у кривичном поступку - друго измењено издање*, Правни факултет у Новом Саду, Центар за истраживачку делатност, Нови Сад, 2014, стр. 24.

¹¹⁸ *Ibid.*

криминалистичко-тактичких мјера и радњи у циљу да се придобије повјерење лица осумњичених за припремање или извршење законом, посебно одређених тешких кривичних дјела, или како би овлашћена службена лица органа унутрашњих послова, у помоћ законом предвиђених мјера и радњи прикупила сазнања или документовала одређене поступке осумњичених лица, а све у циљу прикупљања могућих доказа и утврђивања обима и организације криминалних активности осумњичених лица.¹¹⁹

Према Шкулићу (2015), „посебне доказне радње се често означавају као специјалне доказне технике, односно специјалне истражне технике и представљају одређене начине прикупљања доказа који су по свом карактеру атипични, те се примењују само у односу на нека кривична дјела, која су с једне стране, веома тешка, односно озбиљна, како у фактичком погледу с обзиром на посљедице које проузрокују једном општем животном смислу, тако и у кривичноправном погледу, с обзиром на казну која је за њих прописана, док са друге стране, таква дјела захваљујући њиховим феноменолошким карактеристикама, те психолошким и другим особинама њихових учинилаца, веома тешко откривају, разјашњавају и доказују коришћењем уобичајених, односно редовних доказних метода“.¹²⁰

Примјена ових мјера у репресивне сврхе је сасвим оправдана у борби против тешких облика организованог криминалитета и оне на извјестан начин представљају нужност развоја науке и технологије и савременог начина живота коме се прилагођавају и савремени облици најтежег криминалитета. Примјена ових мјера мора бити изузетак којем се прибјегава према строго законом утврђеним правилима којима ће се очувати неопходан ниво људски права.¹²¹

Посебне истражне радње могу се примјењивати само под одређеним условима:

- да су изричито предвиђене законским одредбама (начело легалитета);
- да не постоје блаже мјере за остварење истог циља (начело супсидијарности);
- да се ради о врло тешким кривичним дјелима (начело сразмјерности);
- на основу постојања законом предвиђеног степена вјероватноће (основи сумње или основана сумња) да је извршено кривично дјело;

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ Шкулић, М.: *Организовани криминалитет - појам, појавни облици, кривична дела и кривични поступак*, ЈП Службени гласник, Београд, 2015, стр. 477.

¹²¹ Бугарски, Т.: *op. cit.*, стр. 24-28.

- да се прецизно временски оганиче и
- уз постојање надзора над законитим спровођењем мјере.

Одлука о примјени ових мјера, по правилу, би требало да буде искључиво судска. Приликом сваког доношења одлуке надлежни орган треба да оцијени интензитет одлуке. Сваки приједлог надлежног органа за примјену неке од посебних истражних радњи мора бити детаљно образложен, како би судија могао да закључи да је таква одлука заиста нужна. Према Закону о кривичном поступку РС, предвиђене су сљедеће посебне истражне радње:¹²²

- надзор и техничко снимање телекомуникација,
- приступ компјутерским системима и компјутерско савјештање података,
- надзор и техничко снимање просторија,
- тајно праћење и техничко снимање лица, транспортних средстава и предмета који су у вези са њима,
- коришћење прикривених истражилаца и коришћење информатора,
- симуловани и контролисани откуп предмета и симуловано давање поткупнине и
- надзирани превоз и испорука предмета.

Наведене радње могу се одредити за кривична дјела:

- против уставног уређења и безбједности Републике Српске,
- против човјечности и вриједности заштићених међународним правом,
- тероризма и
- за која се према Кривичном закону може изрећи казна затвора од пет година или тежа казна.

Посебне мјере откривања и доказивања кривичних дјела су изузетне мјере и њихова примјена се ограничава само на најтеже облике криминалитета, али и када се ова кривична дјела отквиравју и доказују, посебне мјере се користе само као *ultima ratio*, односно као

¹²² Члан 234 став 2 Закона о кривичном поступку Републике Српске („Службени гласник РС“, бр. 53/2012, 91/2017, 66/2018 и 15/2021).

последње средство за којим се посеже, уколико се класичним полицијским и истражним мјерама не постижу резултати. Ове мјере се користе изузетно и због тога што се њима задире дубоко у заштићену зону слобода и права грађана, што је могуће само уз поштовање највиших доказних стандарда у кривичном поступку.¹²³

5 ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ

5.1 Предмет и циљ истраживања

У овом раду предмет истраживања биће усмјерен на сагледавање ставова испитаника, како из реда полиције, тако и из реда грађана, о улози и значају полиције приликом сузбијања кривичних дјела, и о уопште њеном значају у условима природних непогода (катастрофа). Истраживање је спроведено на узорку од 100 испитаника од којих је 50 из реда полиције, док је 50 из реда грађана.

Циљ наведеног истраживања јесте да се примјеном одговарајуће методологије (у овом случају анкетног упита) сагледају ставови испитаника запослених у полицији, тако и испитаника из реда грађана, те да се на основу тога дође до закључка у којој мјери људи разумију ситуације природних катастрофа и да ли су упознати са законском регулативом која се односи на поступање полиције у таквим ситуацијама, да ли су упознати и задовољни са поступањем полиције у таквим околностима приликом откривања кривичних дјела итд. Прецизније речено, циљ је да се на основу изражених ставова и мишљења испитаника дође до закључка да ли су исти и у којој мјери упознати и задовољни са радом полиције у ситуацијама природних катастрофа, с акцентом на појаву кривичних дјела у истим.

5.2 Хипотетички оквир истраживања

С обзиром на предтоходно наведен предмет истраживања, може се извести сљедећа генерална хипотеза:

¹²³ Бугарски, Т.: *op. cit.*, стр. 24-25.

- Природне катастрофе у многоне утичу на стање криминалитета. Откривање и доказивање кривичних дјела у условима природних катастрофа је у одређеној мјери специфичније и захтјевније у односу на нормалне животне услове.

Из наведене генералне хипотезе могу се извести сљедеће посебне хипотезе:

- Прва посебна хипотеза: Откривање кривичних дјела у природним катастрофама захтијева већу ангажованост полиције, како у погледу људских ресурса, тако и у погледу материјално-техничких средстава.
- Друга посебна хипотеза: Откривање појединих кривичних дјела у условима природних катастрофа представља отежавајући фактор за полицијске структуре, јер је у тим околностима учестала појава фингираних кривичних дјела.
- Трећа посебна хипотеза: Примјена радњи доказивања приликом откривања кривичних дјела у великој мјери усвољена је природном непогодом/катастрофом, те се стога извођење појединих доказних радњи нужно прилагођава тим околностима.

5.3 Методолошки оквир истраживања

У зависности од проблема, предмета и циља истраживања одабране су и технике, методе и инструменти. Прије свега, кориштена је теоријска метода анализе и синтезе, те дескриптивна истраживачка метода. Када је ријеч о техници која је кориштена приликом наведеног истраживања, ради се о анкетирању, а што се тиче инструмената који су кориштени, ријеч је о упитнику. Наведени инструмент је самостално осмишљен и конструисан у складу са потребама датог истраживања (погледати у прилогу).

Метода теоријске анализе и синтезе користи се приликом проучавања теорије која се односи на одређен проблем. Анализа и синтеза су супротни методски поступци по кретању мишљења у њима. Наиме, оне су супротне и по томе што се анализом открива разноврсност и дијелови предмета или појаве, а синтезом јединство и цјелина предмета или појаве. Ова метода кориштена је у овом истраживању како би се прикупила потребна сазнања о проблему самог истраживања.

Дескриптивна метода се односи на описивање педагошких појава. Карактеристике научне дескрипције су те да је она усмјерена према усавршавању научних сазнања (према генерализацији); не зауставља се само на описивању, на прикупљању и сређивању података,

него обухвата упоређивање и супротстављање, вредновање и интерпретацију података. Примјеном дескриптивне методе траже се одговори на следећа питања: Шта ће се описивати? Када ће се описивати? Како ће се описивати? Овај метод се користио приликом интерпретације резултата истраживања.

Када је ријеч о техници које је кориштена, тј. о анкетирању, по дефиницији анкетирање је „такав начин прикупљања података у којем помоћу унапријед састављене упитнице добивамо обавјештења о обиљежјима статистичког скупа у облику одговора на постављена питања у упитници“. Анкета, у ужем смислу, је писмено прикупљање података о ставовима и мишљењима на репрезентативном узорку испитаника уз помоћ упитника.¹²⁴ Подаци добијени анкетирањем могу бити објективне природе (подаци о узрасту или полу), и субјективне природе (подаци добијени на основу мишљења испитаника о разним питањима и проблемима). Инструмент који смо користили је упитник који је самостално конструисан, на тај начин да буде анониман да бисмо добили што искреније одговоре испитаника, како из реда полиције, тако и из реда грађана.

5.4 Популација и узорак истраживања

Популацију на којој је извршено истраживање чине припадници Министарства унутрашњих послова РС, и то њих 50, као и лица из реда грађана, такође 50. Узорком је обухваћено укупно 100 испитаника, и то 62 особе мушког и 38 особа женског пола.

Табела 1. Структура испитаника према полу

Пол испитаника	N	%
Мушки	62	62,0
Женски	38	38,0
Укупно	100	100

Табела 2. Структура испитаника према старости

Старост испитаника	N	%
--------------------	---	---

¹²⁴ Сердар, В., Шошић, И.: *Увод у статистику*, Школска књига, Загреб, 1989, стр. 6.

до 30 година	51	51,0
од 31 до 40 година	43	43,0
од 41 до 50 година	6	6,0
преко 50 година	0	0
Укупно	100	100

Подаци из табеле 2. нам показују старосну структуру испитаника. Од укупно 100 испитаника, највише их је било у саторсној категорији од 41 до 50 година (њих 33,6%), а нешто мање у старосној категорији до 30 година (51,0%). У старосној категорији од 31 до 40 година било је 43,0% испитаника, у категорији од 41 до 50 година било је свега 6,0% испитаника, док старијих од 50 година није било.

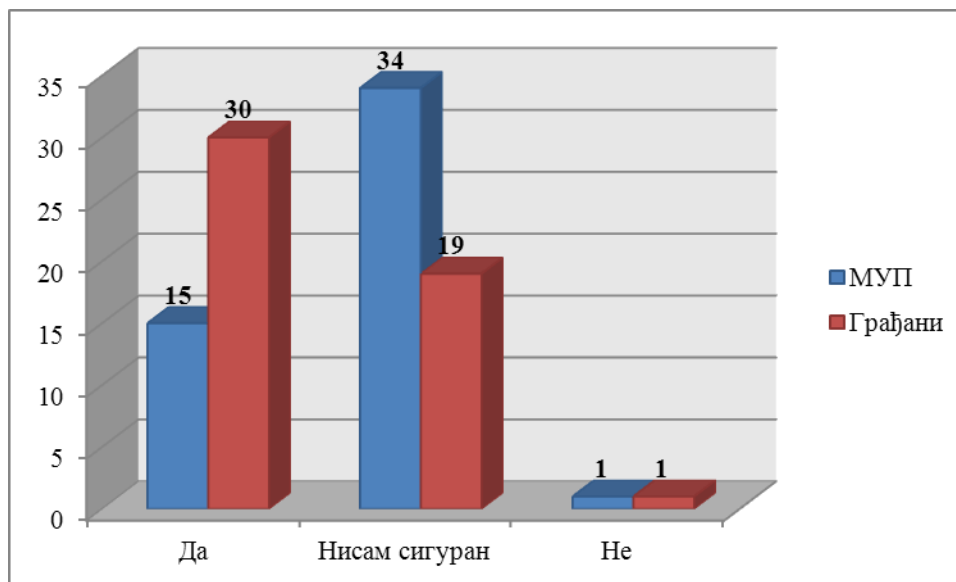
Табела 3. Структура испитаника према степену образовања

Степен образовања испитаника	N	%
средња стручна спрема	85	85,0
виша стручна спрема	0	0
висока стручна спрема	15	15,0
Укупно	100	100

У табели 3. приказана је структура испитаника према степену образовања. Из приказаног је видљиво да највише испитаника има средњу стручну спрему (85,0%), док остатак испитаника има високу стручну спрему (15,0%).

5.5 Резултати истраживања

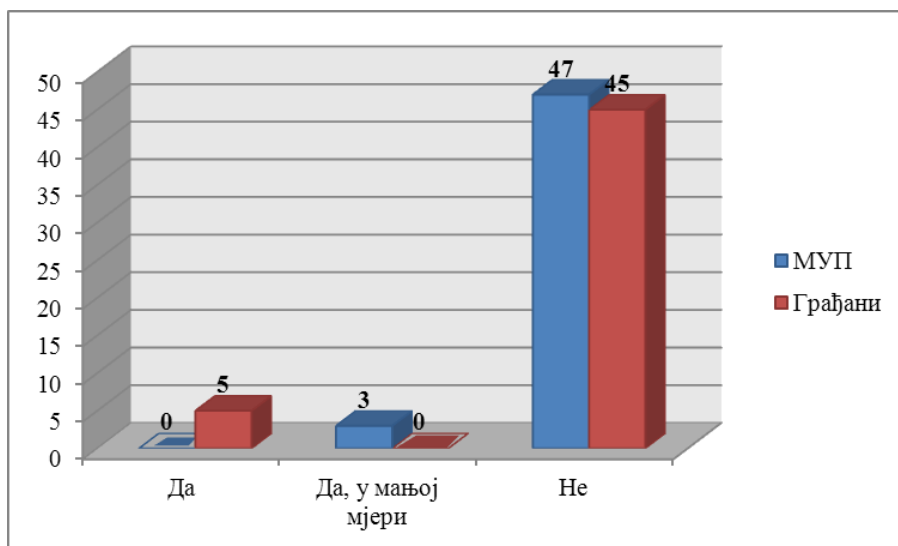
У овом дијелу ће графички бити приказани резултати спроведеног анкетног испитивања, како испитаника запослених у Министарству унутрашњих послова РС, тако и испитаника из реда грађана о улози и значају полиције у условима природних непогода/катастрофа, с акцентом на откривање кривичних дјела.

Дијаграм 1. Ставови испитаника на питање да ли у условима природних катастрофа долази до учесталијег вршења кривичних дјела него у нормалним животним условима

У дијаграму 1. приказани су ставови испитаника на питање да ли у условима природних катастрофа долази до учесталијег вршења кривичних дјела него у нормалним животним условима. Од укупно 50 испитаника из реда запослених у МУП РС, њих 15 се изјаснило да сматрају да долази до учесталијег вршења кривичних дјела, док се за то исто изјаснило 30 испитаника из реда грађана. 34 испитаника из МУП-а РС су се изјаснила да

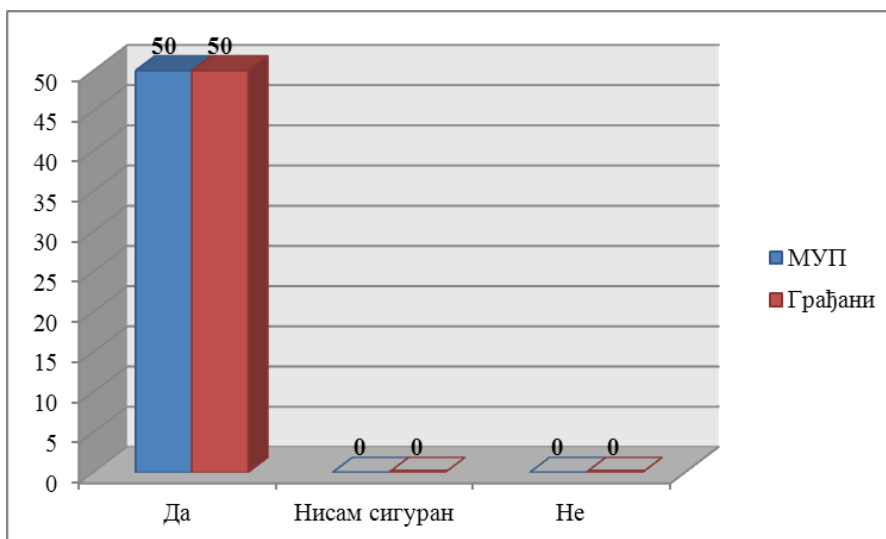
нису сигурни, док је исто то навело 19 испитаника из реда грађана, а само 1 испитаник из оба узорка је навео да не долази до учесталијег вршења кривичних дјела.

Дијаграм 2. Одговори испитаника на питање да ли су били у ситуацији да им је била потребна помоћ полиције у ванредним околностима

У дијаграму 2. приказани су одговори испитаника на питање да ли су били у ситуацији да им је била потребна помоћ полиције у ванредним околностима. Од 50 испитаника из реда МУП-а, њих 47 се изјаснило да им није била потребна помоћ, а 3 испитаника су навела да им је била потребна помоћ у мањој мјери. Из реда грађана, 45 испитаника

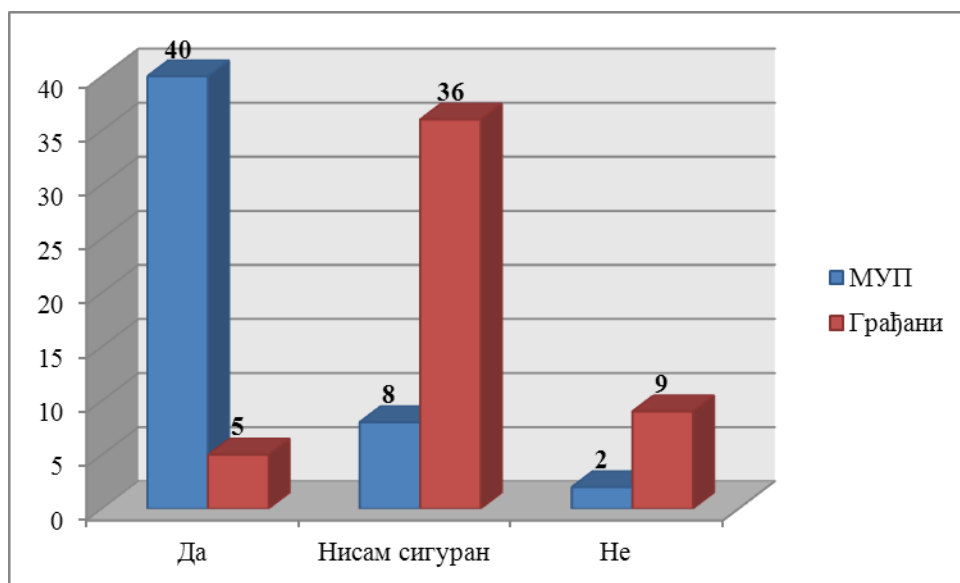
изјаснило
била
помоћ, док
навелo да
потребна.

се
да им није
потребна
је њих 5
им је била

Дијаграм 3. Одговори испитаника на питање да ли су задовољни поступањем полиције у ванредним ситуацијама (епидемија, поплаве и сл.)

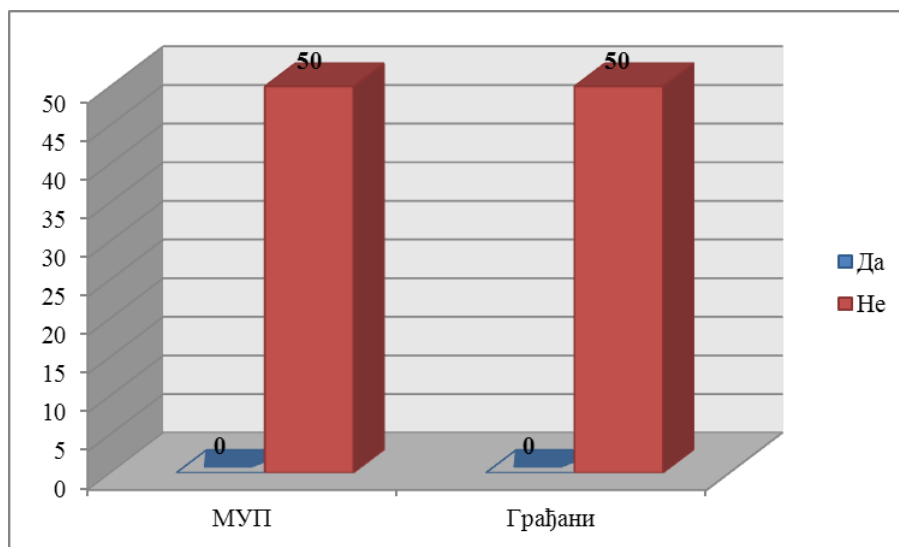
У дијаграму 3. приказани су одговори испитаника на питање да ли су задовољни поступањем полиције у ванредним ситуацијама као што су поплаве, епидемија, пожари и сл. Из приказаног видимо да су се сви испитаници, како из реда полиције, тако и из реда грађана, изјаснили да су задовољни поступањем полиције и датим околностима. Наиме, полиција је једна од служби која је прва на удару у случају елементарних непогода, катастрофа и сл., и једна је од првих служби, односно институција којима се грађани обраћају за помоћ, те је стога правовремена и ефикасна реакција полиције у таквим ситуацијама од велике важности.

Дијаграм 4. Одговори испитаника на питање да ли су упознати са законском регулативом која се односи на поступање у ванредним ситуацијама

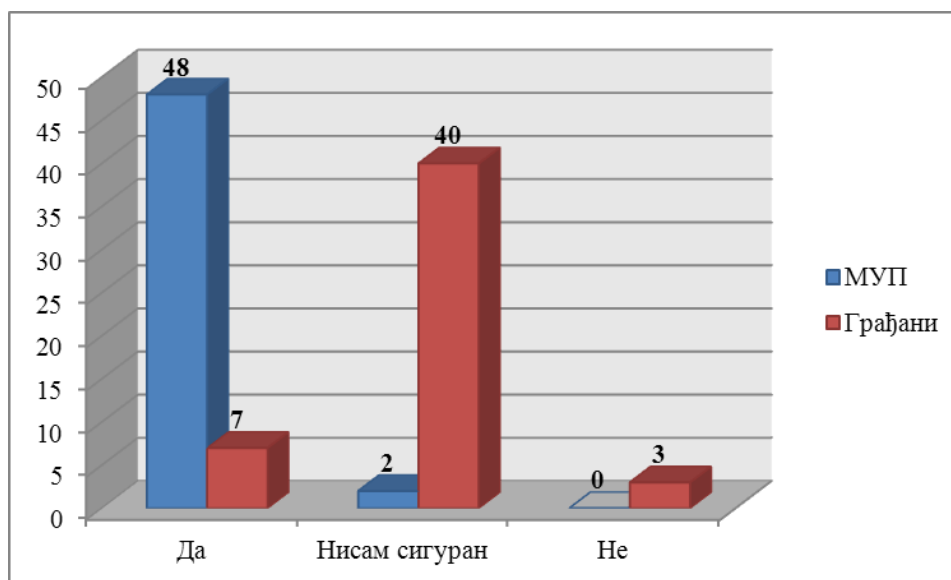
У дијаграму 4. приказани су одговори испитаника на питање да ли су упознати са законском регулативом која се односи на поступање у ванредним ситуацијама. Прије свега

мисли се на поступање полицијe, али и државних органа и институција у оквиру система безбједности, заштите и спасавања. Из приказаних резултата видимо да је од 50 испитаника из реда полицијe, њих 40 навело да је упознато са законском регулативом, 8 да није сигурно, а 2 испитаника су се изјаснила да нису упозната. Када је ријеч о испитаницима из реда грађана, њих свега 5 је навело да је упознато са законским прописима који се односе на поступање у вредним ситуацијама, док се њих 36 изјаснило да нису сигурни да ли познају законску регулативу, док је 9 испитаника навело да није упознато са неведеном.

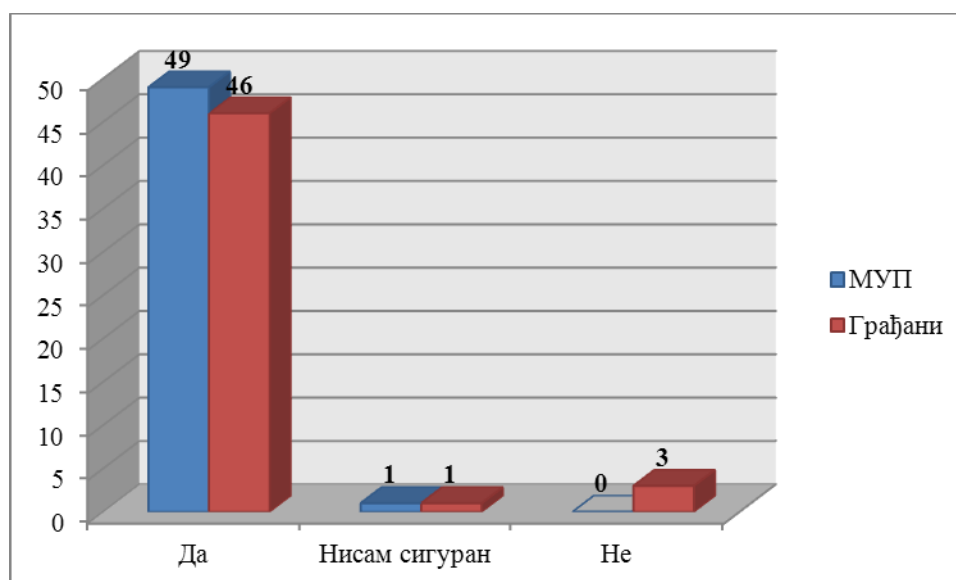
Дијаграм 5. Одговори испитаника на питање да ли су икада били жртва кривичног дјела у ситуацијама природних катастрофа

У дијаграму 5. приказани су одговори испитаника на питање да ли су икада током свог живота били жртва кривичног дјела које је извршено у ситуацијама природних катастрофа. Нико од испитаника, како из полицијe, тако и из реда грађана, се није изјаснио да је био жртва кривичног дјела у таквим ситуацијама.

Дијаграм 6. Одговори испитаника на питање да ли упознати који су органи поред полиције задужени за пружање помоћи у ванредним ситуацијама

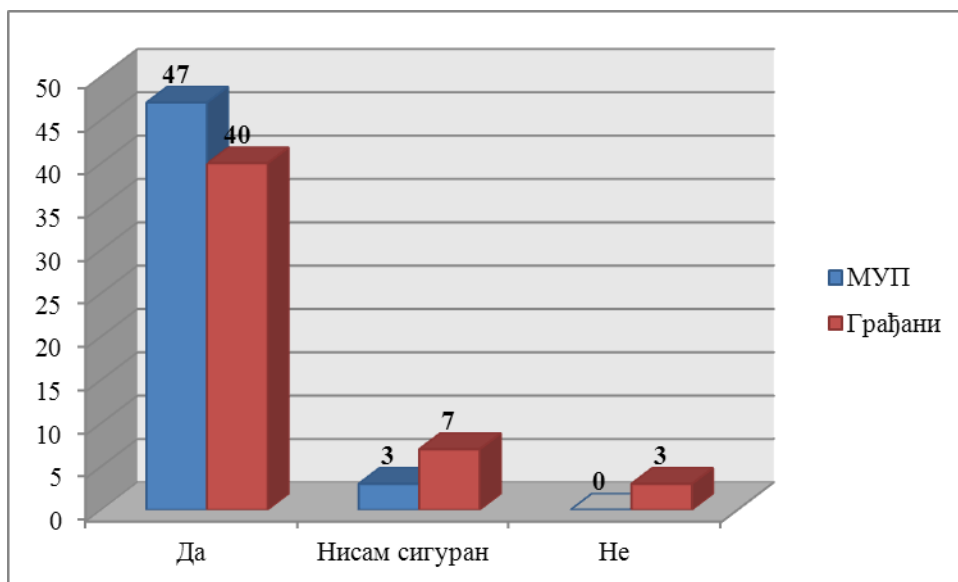
Дијаграм 6. нам показује одговоре испитаника на питање да ли упознати који су органи поред полиције задужени за пружање помоћи у ванредним ситуацијама. Скоро сви испитаници из реда полиције (њих 48) је одговорило је упознато са наведеним, док је двоје испитаника навело да није сигурно. Што се тиче испитаника из реда грађана, већина њих, укупно 40, није сигурно у то да ли познаје који су још органи поред полиције задужени за пружање помоћи, док је њих 7 навело да је упознато који су то органи, а 3 испитаника нису упозната са наведеним. Наиме, поред полиције, у пружању помоћи у виду заштите и спасавања људи и имовине, учествују и други државни органи и институције, као што су

ватрогасне јединице, Републичка управа цивилне заштите, Горске службе спасавања, службе хитне медицинске помоћи, те се у наведено могу укључити и удружења и клубови који се баве спортовима на води (рафтинг и сл.), те планинарска удружења итд.

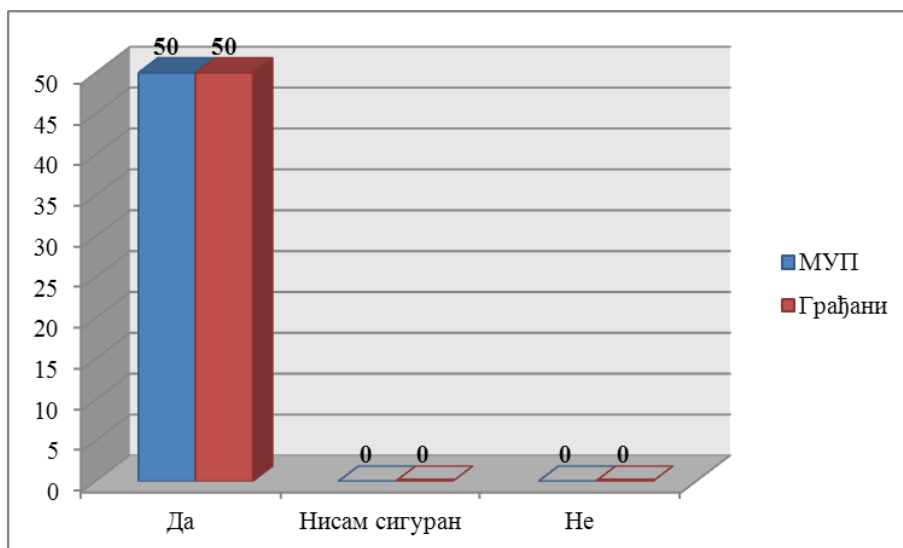
Дијаграм 7. Ставови испитаника на питање да ли су задовољни едукативним садржајима и упутствима републичких / локалних органа и институција о понашању у ванредним околностима

У дијаграму 7. приказани су ставови испитаника на питање да ли су задовољни едукативним садржајима и упутствима републичких / локалних органа и институција о понашању у ванредним околностима. Наиме, под едукативним садржајима подразумевају се разне ТВ емисије, документарни програми, информисање путем медија, дијељење летака, рекламе, спровођење разних едукативних садржаја у неким институцијама и сл. Из приказаног видимо да су скоро сви испитаници из реда полиције задовољни горе поменути (њих 49), док 1 испитаник није сигуран, а из реда грађана такође велики број је задовољан (њих 46), док такође 1 испитаник није сигуран, а 3 нису задовољна едукативним садржајима.

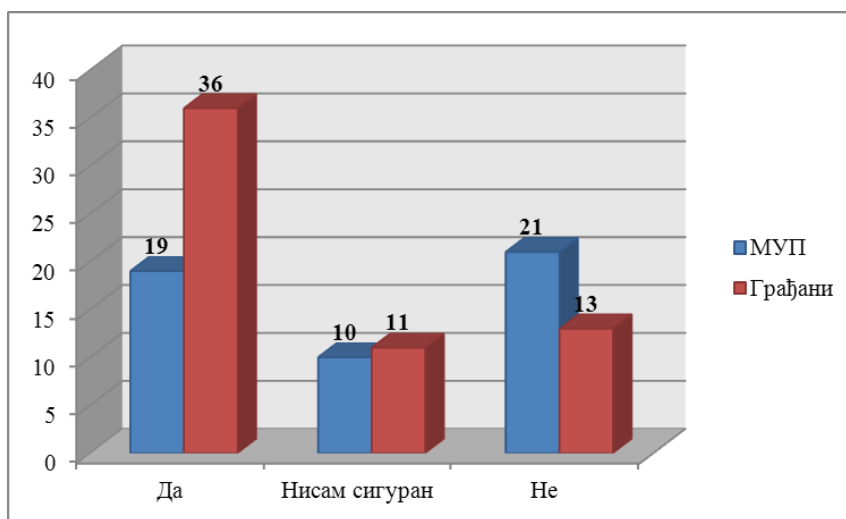
Дијаграм 8. Ставови испитаника на питање да ли је полиција довољно оспособљена за поступање у ванредним околностима

У дијаграму 8. приказани су ставови испитаника на питање да ли је полиција довољно оспособљена за поступање у ванредним околностима. Већина испитаника из оба узорка, из МУП-а (њих 47) и из реда грађана (њих 40), изјаснила се да је по њима полиција довољно оспособљена за поступање у ванредним околностима. 3 испитника из МУП-а и 7 из реда грађана су се изјаснили да нису сигурни, док су 3 испитаника из реда грађана истакла да по њима полиција није довољно оспособљена. Наиме, као што је претходно речено, полиција је институција која је прва на удару у случају било какве опасности по грађане, те стога мора бити адекватно опремљена и оспособљена да пружи помоћ и заштиту у свим ситуацијама. У таквим околностима, најчешће се ангажују припадници Специјалне антитерористичке јединице МУП-а, који располажу разном врстом опреме и могу да одговоре на различите изазове и пријетње приликом природних катастрофа.

Дијаграм 9. Ставови испитаника на питање да ли је неопходно спроводити континуиране обуке полицијских службеника о поступању у ванредним околностима, с посебним акцентом на спречавање и откривање кривичних дјела

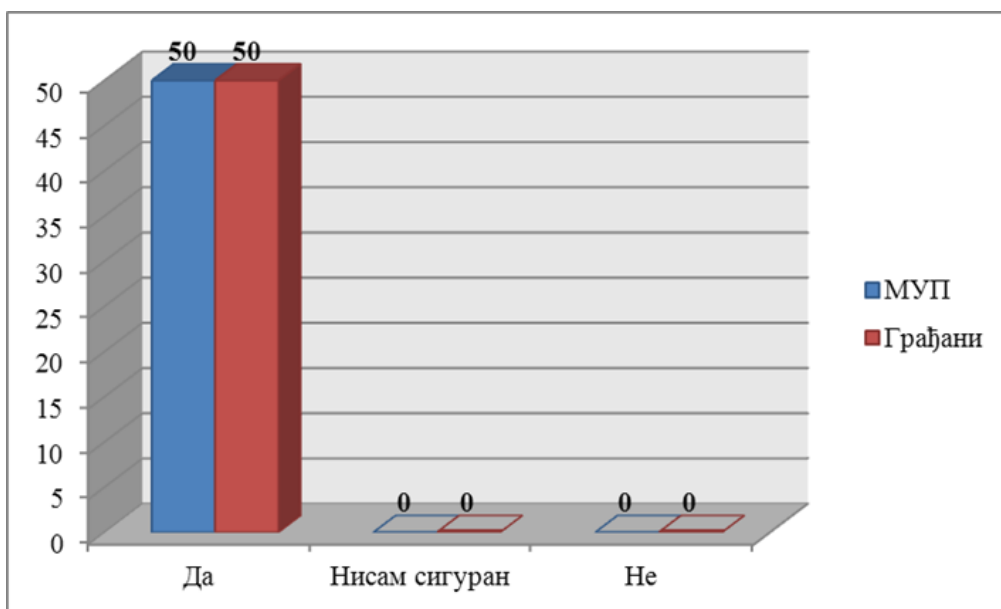
У дијаграму 9. приказани су ставови испитаника на питање ли је неопходно спроводити континуиране обуке полицијских службеника о поступању у ванредним околностима, с посебним акцентом на спречавање и откривање кривичних дјела. Сви испитаници, како из реда полиције, тако и из реда грађана, су мишљења да је неопходно спроводити дате обуке.

Дијаграм 10. Одговори испитаника на питање да ли сматрате да је ваша имовина више угрожена од стране извршилаца кривичних дјела у ситуацијама природних катастрофа, него у нормалним животним условима

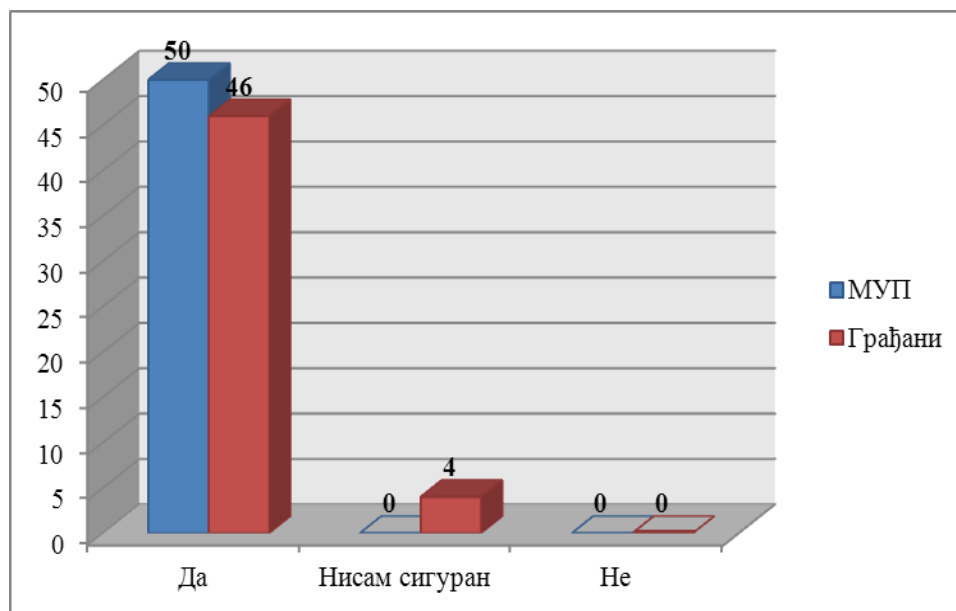
Дијаграм 10. нам показује одговоре испитанике на питање да ли сматрају је њихова имовина више угрожена од стране извршилаца кривичних дјела у ситуацијама природних катастрофа, него у нормалним животним условима. Ставови испитаника су подијељени, па тако када је ријеч о испитаницима из реда полиције, њих 19 се изјаснило да сматрају да је њихова имовине више угрожена у ситуацијама природних катастрофа, њих 10 је истакло да нису сигурни, док је 21 испитаник навео да не сматра да је имовина више угрожена у датим околностима, него у нормалним животним условима. Што се тиче испитаника из реда грађана, њих 36 се изјаснило да сматрају да је имовина више угрожена, 11 њих је истакло да нису сигурни, а 13 да није угрожена.

Имовина је често најчешћи објект напада извршилаца кривичних дјела у условима природних катастрофа. Такође, у условима природних катастрофа најзаступљенија су имовинска кривична дјела, тј. крађе и тешке крађе, посебно оне извршене обијањем и проваљивањем, те искориштавањем стања изазваног неком природном непогодом или несрећом. Стога приликом евакуација, људи посебну пажњу треба да обрате на своју имовину, те уколико имају времена, пожељно је да ју адекватно обезбиједе и на тај начин спријече евентуалне извршиоце кривичних дјела да отуђе њихову имовину.

Дијаграм 11. Одговори испитаника на питање да ли би у ситуацијама природних катастрофа страховали да ће ваша имовина бити предмет крађе / оштећења (извршења кривичних дјела) услед ваше одсутности

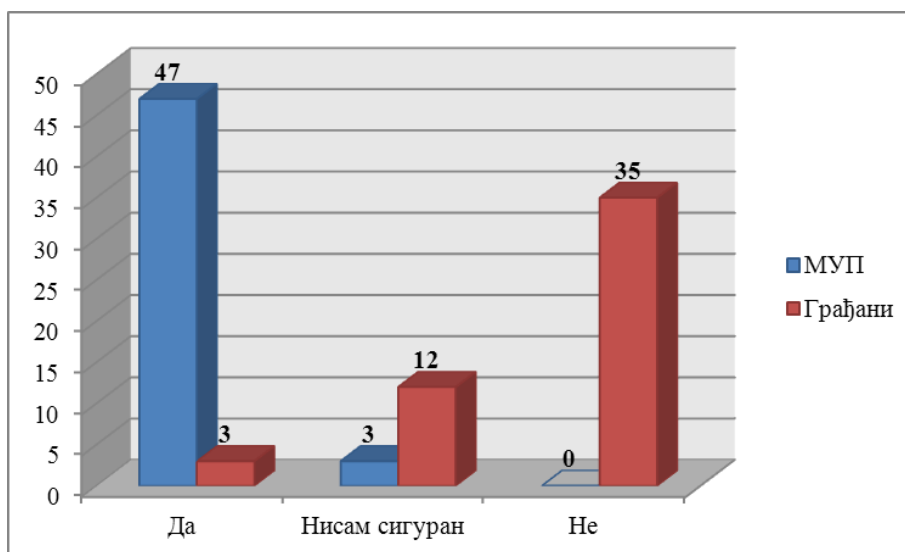
У дијаграму 11. приказани су ставови испитаника на питање да ли би у ситуацијама природних катастрофа страховали да ће ваша имовина бити предмет крађе / оштећења (извршења кривичних дјела) услед ваше одсутности. Сви испитаници, како из реда полиције, тако и из реда грађана, су истакли да би постојала одређена доза страха од отуђења или уништења имовине од стране извршилаца кривичних дјела.

Дијаграм 12. Одговори испитаника на питање да ли сматрају да је вршење увиђаја кривичног дјела у условима природних катастрофа теже него у нормалним животним условима

У дијаграму 12. приказани су одговори испитаника на питање да ли сматрају да је вршење увиђаја кривичног дјела у условима природних катастрофа теже него у нормалним животним условима. Из реда полиције, сви испитаници су се изјаснили да је вршење увиђаја у условима природних катастрофа теже него у нормалним животним условима, док је то исто навело 46 испитаника из реда грађана, а 4 испитаника су навела да нису сигурни.

Вршење увиђаја кривичног дјела у условима природних катастрофа може бити знатно отежано, јер у таквим ситуацијама врло лако може доћи до уништења трагова или предмета који могу послужити као доказ. Такође сама приступачност неким објектима или постору може бити знатно отежана услед елементарне непогоде или катастрофа, па самим тим и вршење увиђаја може бити онемогућено или знатно отежано.

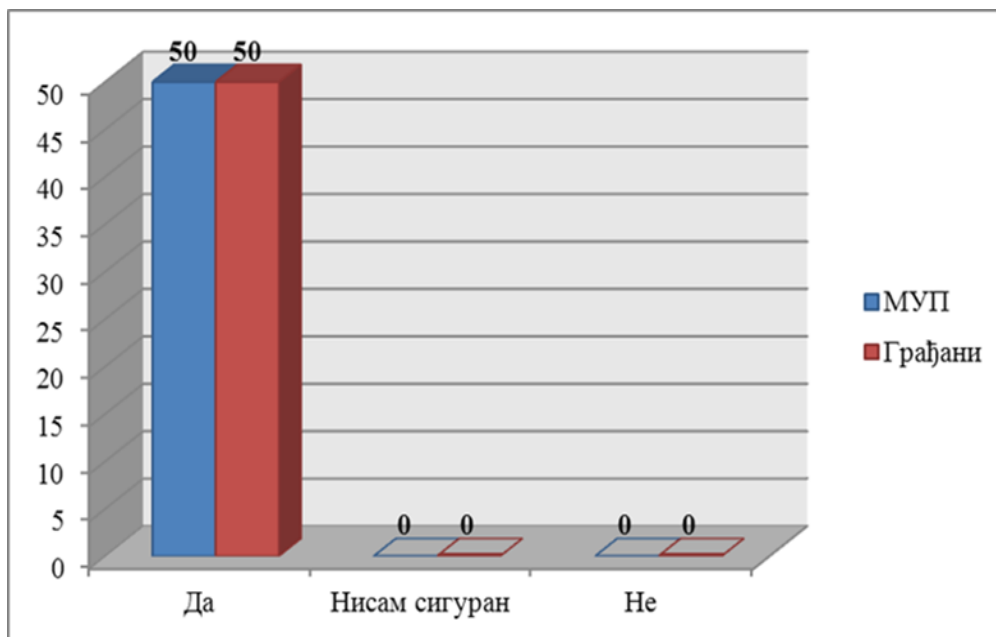

Дијаграм 13. Одговори испитаника на питање да ли су били свједоци или знају да су људи из њиховог ближег оркужења у ситуацијама природних непогода / катастрофа лажно приказали чињенично стање, односно „фингирали“ кривично дјело како би на тај начин добили одштету

У дијаграму 13. приказани су одговори испитаника на питање да ли су били свједоци или знају да су људи из њиховог ближег окружења у ситуацијама природних непогода / катастрофа лажно приказали чињенично стање, односно „фингирали“ кривично дјело како би на тај начин добили одштету. Од 50 испитаника из реда полиције, њих 47 се изјаснило да су били свједоци наведеног, било кроз посао који раде или поред посла. Троје испитаника из реда полиције се изјаснило да није сигурно, а исто толико испитаника из реда грађана је истакло да су били свједоци лажног приказивања чињеница. 12 испитаника из реда грађана је навело да није сигурно, док је њих 35 истакло да нису били свједоци таквих ситуација.

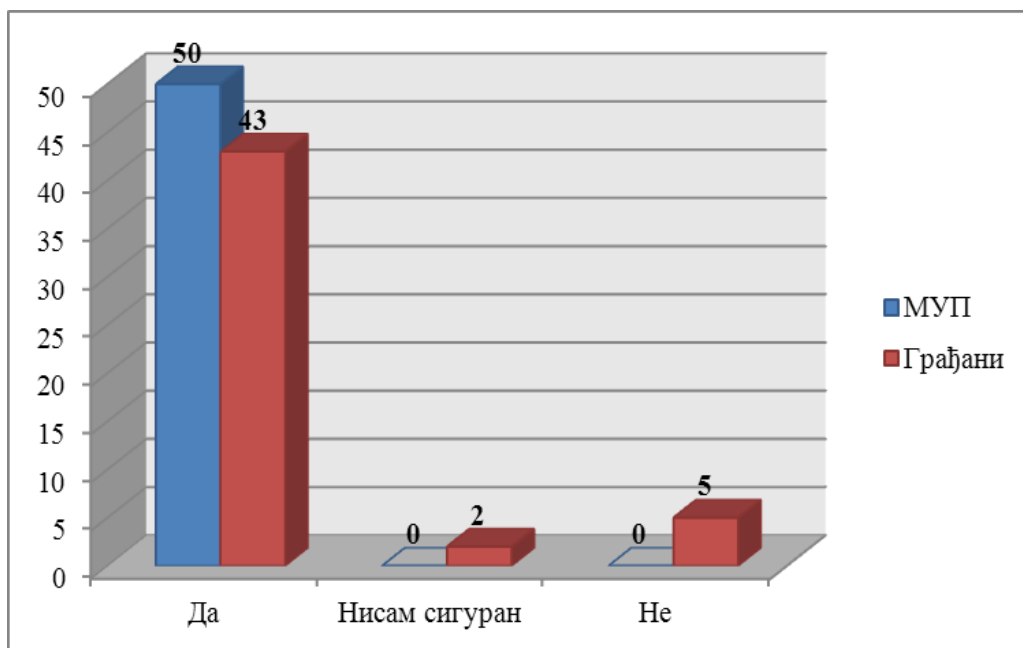
У условима природних катастрофа може се десити да, услед учестале појаве тешких крађа у таквим ситуацијама на неком простору, неко лице лажно пријави да је извршено кривично дјело тешке крађе, и да му ја ненесена штета, с циљем да ту штету наплати и на тај начин противправно оствари имовинску корист. Односно, лице настоји да искористи ситуацију насталу услед елементарне непогоде и учестале појаве крађа на неком простору. Мотив је осигурање вриједних ствари или имовине, па се фингирањем тешке крађе жели приказати да је осигурана имовина одузета извршењем тог кривичног дјела, и након тога се тражи наплата штете од одговарајућег осигуравајућег друштва. Таквим случајевима, гдје се

сумња на лажно приказивање, се треба озбиљно приступити и сагледати све релеванте чињенице са лица мјеста.

Дијаграм 14. Одговори испитаника на питање да ли полицију треба значајније опремити материјално-техничким средствима неопходним како за заштиту и спасавање, тако и за откривање и доказивање кривичних дјела у условима природних непогода / катастрофа

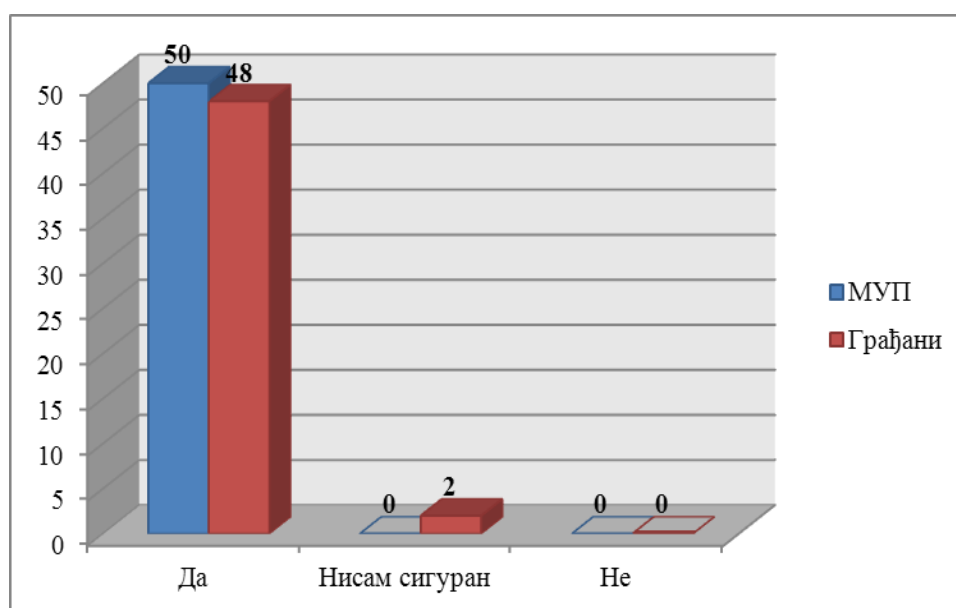
У дијаграму 14. приказани су ставови испитаника на питање да ли полицију треба значајније опремити материјално-техничким средствима неопходним како за заштиту и спасавање, тако и за откривање и доказивање кривичних дјела у условима природних непогода / катастрофа. Сви испитаници, како из реда полиције, тако и из реда грађана, су истакли да би полиција требала бити у занчајнијој мјери опремљена за дјеловање у таквим ситуацијама.

Дијаграм 15. Одговори испитаника на питање да ли сматрају да су природне непогоде / катастрофе значајна препрека за полицију у откривању и доказивању кривичних дјела и њихових извршилаца

У дијаграму 15. приказани су одговори испитаника на питање да ли сматрају да су природне непогоде / катастрофе значајна препрека за полицију у откривању и доказивању кривичних дјела и њихових извршилаца. Из реда полиције, сви испитаници су се изјаснили да су природне катастрофе значајна препрека за полицију у откривању и доказивању

кривичних дјела, док из реда грађана то је истакло 43 испитаника. 2 испитаника су се изјаснила да нису сигурна, док је 5 испитаника навело да не сматрају да су природне катастрофе значајнија препрека за полицију у откривању кривичних дјела и извршилаца.

Дијаграм 16. Одговори испитаника на питање да ли сматрају да кривична дјела у условима природних катастрофа у додатној мјери оптерећују рад полиције и захтјевају већу ангажованост

Дијаграм 16. нам показује одговоре испитаника на питање да ли сматрају да кривична дјела у условима природних катастрофа у додатној мјери оптерећују рад полиције и захтјевају већу ангажованост. Сви испитаници из реда полиције су се изјаснили да кривична дјела у условима природних катастрофа у додатној мјери оптерећују рад полиције, што би се могло приписати њиховом искуству у ради са наведеним. Из реда грађана, 48 испитаника се изјаснило да кривична дјела у условима природних катастрофа

много већој мјери оптерећују рад полиције и захтјевају већу ангажованост, док су само 2 испитаника навела да нису сигурна у наведено констатацију.

6 ЗАКЉУЧАК

Природне катастрофе, као догађаји који су у последње вријеме све учесталији, изазивају велике последице по људе и њихову имовину. Појава кривичних дјела у таквим околностима само је отежавајући фактор и додатно оптерећење како људима који бивају жртве тих кривичних дјела, тако и органима безбједности, превасходно полицији, која је задужена да ради на спречавању, те откривању тих кривичних дјела и њихових извршилаца.

У откривању кривичних дјела и њихових извршилаца, полиција се превасходно ослања на примјену радњи доказивања, па је тако случај и са кривичним дјелима у условима природних катастрофа. Међутим, разлика је у самом начину примјене датих радњи, приступу вршења истих, могућностима и слично. Наиме, извођење појединих радњи доказивања често је отежано усљед лоших временских прилика, или последица изазваних природном катастрофом. Самим тим, и проналажење извршилаца кривичних дјела је отежано, јер често је веома тешко доћи до трагова извршења (нпр. кућа је дјелимично разрушена или оштећена усљед земљотреса, а иста је била и обејкат извршења кривичног дјела крађе, или тешке крађе). У таквим ситуацијама неопходно је и разлучити која оштећења у или на објекту су настала усљед природне катастрофе, а која дјеловањем физичке снаге, подесног алата и сл., односно која су последица дјеловања извршиоца кривичног дјела.

С обзиром да велику улогу у откривању извршилаца кривичних дјела играју и свједоци, односно очевици, у ситуацијама природних катастрофа то представља, такође, отежавајућу околност с аспекта поступања полиције. С обзиром да су кривична дјела

имовинског криминалитета најчешћа у таквим ситуацијама, а сама имовина услед природне катастрофе остаје необезбјеђена (посебно у подручјима која су највише захваћена катастрофом и гдје су људи морали веома брзо да се евакуишу), тада је на тим мјестима веома мало, или скоро да и нема циркулације људи, комшија и слично, а који би могли примјетити кретање сумњивих лица.

Дакле, у примјени сваке радње, било оперативно-тактичке или радње доказивање, при откривању кривичних дјела у условима природних катастрофа, полиција треба да приступи веома опрезно и да детаљно сагледа све могућности, како би се могло доћи до било каквих трагова или доказа, односно индиција које би могле допринјети расвјетљавању кривичног дјела.

Свака природна катастрофа је прича за себе, и свака са собом носи велике посљедице у виду велике материјалне штете. Зависно о каквој ситуацији је ријеч, у свом поступању у таквим околностима полиција треба да се ослони и на сарадњу са другим институцијама или субјектима чији послови и задаци им могу бити од помоћи, било у расвјетљавању кривичних дјела, или у омогућавању самог приступа простору захваћеном природном катастрофом.

Сprovedеним истраживањем, које је саставни дио овог рада, циљ је био да се сагледају ставови и знање одређене популације о поступању, значају и улози полиције у природним катастрофама, те у откривању кривичних дјела у таквим околностима. Такође, циљ је био да се дође до закључка у којој мјери су испитаници упознати и задовољни са радом полиције у ситуацијама природних катастрофа, с акцентом на појаву кривичних дјела у истим. С обзиром да је истраживање спроведено уз помоћ анкетног упитника, сумирајући све добијене резултате, можемо закључити да већина испитаника из реда полиције је, што је било и за очекивати, упозната и задовољна радом полиције у таквим ситуацијама, док су испитаници из реда грађана мање упознати са поступањем полиције, али су дјелимично задовољни њеним поступањем.

Такође, сходно одговорима испитаника, како из реда полиције, тако и из реда грађана, могла би се потврдити прва посевба хипотеза, тј. да откривање кривичних дјела у природним катастрофама захтијева већу ангажованост полиције, како у погледу људских ресурса, тако и у погледу материјално-техничких средстава. Припадници полиције морали би бити доста боље опремљени материјално-техничким средствима у случају да се укаже

потреба да дјелују у ситуацијама природних катастрофа. Што се тиче људских ресурса, ситуације природних катастрофа захтјевају знатно већу ангажованост свих институција, па тако и полиције. Стога би и постојање резервног састава полиције било пожељно, а о чему је било говора у претходним годинама, како би се образовао поменути резервни састав. Тако би се, уколико би се указала потреба за већим бројем полицијских службеника на терену, могао ангажовати и резервни састав, и на тај начин би се и послови могли расподјелити, и дјеловати на више страна.

Сагледавањем одговора ипситаникам, дјелимично би се могла потврдити и друга посебна хипотеза, која гласи: „откривање појединих кривичних дјела у условима природних катастрофа представља отежавајући фактор за полицијске структуре, јер је у тим околностима учестала појава фингираних кривичних дјела“. Наиме, већина испитаника из реда полиције се изјаснила да су били свјedoци појаве „фингирања“ кривичних дјела. Међутим, треба узети у обзир да су исти, с обзиром да врсту посла којом се баве, у прилици да се сусрећу са таквим деликтним радњама, те се позитиван одговор на дато питање: „да ли су били свјedoци или знају да су људи из њиховог ближег оркужења у ситуацијама природних непогода / катастрофа лажно приказали чињенично стање, односно „фингирали“ кривично дјело како би на тај начин добили одштету“ може приписати самој професији, односно врсти послова које обављају. Међутим, то не умањује чињеницу да је појава „фингираних“ кривичних дјела у условима природних катастрофа учестала, а највише се испољава кроз преваре у виду лажног приказивања настале штете на стамбеним и помоћним објектима, те покертној имовини, пољопривредном земљишту итд., а све у циљу добијања одштете, већих субвенција, подстицаја од надлежних институција и сл.

Такође, као и претходне две, и трећа посебна хипотеза, која гласи: „примјена радњи доказивања приликом откривања кривичних дјела у великој мјери услвољена је природном непогодом/катастрофом, те се стога извођење појединих доказних радњи нужно прилагођава тим околностима“, је потврђена, а суштина исте је објашњења у првом дијелу овог закључка. Довољно је напоменути да је сама природна катастрофа отежавајући фактор сама по себи, а извођење појединих радњи доказивања се нужно прилагођава таквим околностима.

Сагледавајући претходне три посебне хипотезе, које су потврђене, из тог можемо потврдити и главну хипотезу, која гласи: „природне катастрофе у многоме утичу на стање

криминалитета. Откривање и доказивање кривичних дјела у условима природних катастрофа је у одређеној мјери специфичније и захтјевније у односу на нормалне животне услове“. Откривање и доказивање кривичних дјела у нормалним животним условима подразумијева одређени ходограм поступања надлежних органа, полиције, тужилаштва и сл., са евентуално мањим одступањима у зависности од одређене ситуације. Насупрот томе, откривање и доказивање кривичних дјела у условима природних катастрофа свакако да представља извјесну специфичност, јер се у таквим околностима неке радње доказивања ни не могу предузети, полиција је у великом броју ангажована и на пословима заштите и спасавања, учесталија је појава пригодних (случајних) извршилаца кривичних дјела, већа је осјетљивост становништва, имовина је мање заштићена итд.

Стога је на полицији велики задатак у погледу организације рада у таквим ситуацијама, јер и поред тога, неопходно је предузимати и остале полицијске послове и задатке, који се сматрају редовним. Такође, било би пожељно гоишње организовати одређене семинаре на тему поступања полиције и руковођења у обављању полицијских послова и задатака у условима природних катастрофа, како за полицијске службеника тако и за руководиоце у Министарству унутрашњих послова.

7 ЛИТЕРАТУРА

1. Амићић, Г., Ћибић, Д.: *Полицијска тактика*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2011.
2. Амићић, Г., Ћулум, Д., Петричевић, В.: *Дефинисање, карактеристике и узроци еколошког криминалитета*, Зборник радова, „Сузбијање криминалитета и европске интеграције, с освртом на еколошки криминалитет“, Требиње, 2014.
3. Бошковић, Г.: *Организовани криминал*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014.
4. Бошковић, М.: *Криминологија и социјална патологија*, Матица Српска, Нови Сад, 1995.
5. Бугарски, Т.: *Доказне радње у кривичном поступку - друго измењено издање*, Правни факултет у Новом Саду, Центар за истраживачку делатност, Нови Сад, 2014.
6. Васиљевић, Т.: *Систем кривичног процесног права СФРЈ*, Савремена администрација, Београд, 1981.
7. Водинелић, В.: *Криминалистика*, Савремена администрација, Београд, 1972.
8. Гаћеша, Д.: *Полиција, надлежност, организација, руковођење*, Удружење дефендолога Републике Српске, Бања Лука, 1998.
9. Грубач, М.: *Кривично процесно право - увод и процесни субјекти*, Службени гласник Републике Србије, Београд, 2004.
10. Грубач, М.: *Кривично процесно право - четврто измијењено и допуњено издање*, Правни факултет Универзитета „Union“ и Службени гласник Републике Србије, Београд, 2006.

11. Давидовић, Д.: *Савремени проблеми криминалитета и других друштвено негативних појава у привреди и заштита од њих*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, 4/82.
12. Ђорђевић, О.: *Лексискон безбедности*, Партизанска књига, Београд, 1986.
13. Ђукић, С.: *Имовински деликти као појавни облици криминалитета и економско-социјални криминогени фактори*, Војно дело 5/2017.
14. Ђурђић, В.: *Кривични поступак Србије*, Правни факултет, Ниш, 2006.
15. Игњатовић, Ђ.: *Криминологија*, Београд, 2005.
16. Јовичић, Д., Шетка, Г.: *Јавна безбједност*, Факултет безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука, 2020.
17. Јовичић, Д.: *Организација и надлежност полиције*, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2011.
18. Кнежевић, Л. Н., Љуштина, А.: *Ванредне ситуације изазване природним катастрофама*, Ecologica 20, број 71, 2013.
19. Крапац, Д.: *Кривично процесно право - књига прва*, Информатор, Загреб, 2000.
20. Кривокапић, В.: *Криминалистика тактика I*, Полицијска академија, Београд, 2000.
21. Кривокапић, В.: *Превенција криминалитета*, Полицијска академија, Београд, 2002.
22. Марковић, И.: *Криминологија*, Правни факултет, Бања Лука, 2010.
23. Матијевић, М.: *Специфичности сузбијања еколошког криминалитета*, 1st International Conference Ecological safety in post-modern environment, Паневропски универзитет АПЕИРОН, Бања Лука, 2009.
24. Мердовић, Б.: *Улога и значај ванкривичних субјеката у политици сузбијања криминалитета - докторска дисертација*, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, 2017.
25. Merton, R. and Nisbet, R. (eds.) *Contemporary Social Problems*, NY: Harcourt, 1961.

26. Миладиновић, А.: *Диференцијација криминалистичких радњи и мјера*, Безбједност-Полиција-Грађани, година XI број 1–2/15.
27. Млађан, Д.: *Безбедност у ванредним ситуацијама*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2015.
28. Mlađan, D., Cvetković, V.: *Classification of Emergency Situations*, Thematic Proceedings of International Scientific Conference “Archibald Reiss Days“, Academy of criminalistic and police studies, Belgrade, 2013.
29. Николић, З.: *Криминологија са социјалном патологијом*, Београд, 2000.
30. Николић-Ристановић, В., Константиновић-Вилић, С.: *Криминологија*, „Прометеј“, Београд, 2018.
31. Пејановић, Љ., Ђурковић, Р.: *Ванредне ситуације - претње и заштита*, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2011.
32. Пилиповић, В., Млађан, Д.: *Управљање ризицима у ванредним ситуацијама*, Факултет за правне и пословне студије др Лазар Вркатић, Нови Сад, 2019.
33. Плавшић, Б.: *Коментар Закона о кривичном поступку - пето издање*, Жагар, Ријека, 2005.
34. Поповић, П.: *Кривично дјело разбојништва као традиционални облик насилничког криминалитета у Републици Српској*, Безбједност - Полиција - Грађани, година X број 3–4/14.
35. Сердар, В., Шошић, И.: *Увод у статистику*, Школска књига, Загреб, 1989.
36. Сијерчић-Чолић, Х., Хациомеровић, М., Јурчевић, М., Кауриновић, Д., Симовић, М.: *Коментари закона о кривичном поступку*, Савјет Европе и Европска комисија, Сарајево, 2005.
37. Singer, M.: *Kriminologija delikata nasilja*, Zagreb, 2005.
38. Симовић, Н. М.: *Кривично процесно право - треће измијењено и допуњено издање*, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, 2009.

39. Симовић, Н. М.: *Кривично процесно право - увод и опти дио*, Правни факултет Универзитета у Бихаћу, Бихаћ, 2009.
40. Симовић, Н. М., Симовић, М. В.: *Радње доказивања у кривичном поступку у Босни и Херцеговини и њихов значај у откривању и доказивању кривичних дјела*, Годишњак Правног факултета, година V, 1/2014.
41. Симоновић, Б., Матијевић, М.: *Криминалистика тактика*, Интернационална асоцијација криминалиста, Бања Лука, 2007.
42. Симоновић, Б., Пена, У.: *Криминалистика*, Источно Сарајево, 2010.
43. Симоновић, Б., Шикман, М.: *Нека искуства у реализацији тужилачког концепта истраге у Републици Српској*, Правни живот, број 10, 2009.
44. Скакавац, З. Скакавац, Т.: *Кривичнопроцесна регулација посебних доказних радњи у Републици Србији и њихова примена у савременој пракси*, CIVITAS, 2017, 7(2).
45. Станковић, Н.: *Увод у криминалистику*, Европски Универзитет Брчко Дистрикт, Брчко, 2016.
46. Фалацић, А., Јањић, М.: *Сарадња тужилоца и ОСЛ полицијских агенција са аспекта ефикасности откривања и доказивања кривичних дјела према Закону о кривичном поступку БиХ*, Међународна конференција „Размјена теоријских знања и практичних искустава везаних за рад по моделу тужилачке истраге и концепту адверзалног кривичног поступка“, Нови Пазар, 2014.
47. Цветковић, В.: *Феноменологија природних катастрофа - теоријско одређење и класификација природних катастрофа*, Безбједност-Полиција-Грађани, година XI број 3–4/15.
48. Шикман, М.: *Организовани криминалитет*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2011.
49. Шкулић, М.: *Кривично процесно право (треће издање)*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011.
50. Шкулић, М.: *Организовани криминалитет - појам, појавни облици, кривична дела и кривични поступак*, ЈП Службени гласник, Београд, 2015.

Закони и прописи

51. Закон о кривичном поступку Републике Српске („Службени гласник РС“, бр. 53/2012, 91/2017, 66/2018 и 15/2021).
52. Закон о заштити и спасавању у ванредним ситуацијама („Службени гласник РС“, бр. 121/12).
53. United Nations - International Strategy for Disaster Risk Reduction, 2015.
54. World Health Organisation: *World report on violence and health*, Geneva: WHO, 2002.

ПРИЛОГ - АНКЕТНИ УПИТНИК

Овим упитником желимо испитати ваше мишљење улози и значају полиције у условима природних непогода/катастрофа, с акцентом на откривање кривичних дјела. Молимо вас да на питања одговорите искрено, тако што ћете заокружити један, или зависно од питања, више понуђених одговора, или дописати одговор испод питања. Упитник је анониман и биће искориштен у сврху истраживања. Молимо вас да пажљиво прочитате питања и одговорите искрено.

1. Пол? (заокружити)

- a. Мушки
- b. Женски

2. Старост испитаника?

- a. до 30 год.
- b. од 31 до 40 год.
- c. од 41 до 50 год.
- d. преко 50 год.

3. Степен образовања?

- a. ССС
- b. ВШС
- c. ВСС

4. Да ли сматрате да у условима природних катастрофа долази до учесталијег вршења кривичних дјела него у нормалним животним условима?

- a. Да
- b. Нисам сигуран/на
- c. Не

5. Да ли сте били у ситуацији да вам је била потребна помоћ полиције у ванредним околностима?

- a. Да
- b. Да, у мањој мјери
- c. Не

6. Да сте задовољни поступањем полиције у ванредним ситуацијама (поплаве, епидемија сл.?)

- a. Да
- b. Нисам сигуран/на
- c. Не

7. Да ли сте упозати са законском реативом која се односу на поступање у ванредним ситуацијама?

- a. Да
- b. Нисам сигуран/на
- c. Не

8. Да ли сте некада били жртва кривичног дјела у ситуацијама природних непогода / катастрофа?

- a. Да
- b. Не

9. Да ли сте упознати који су органи поред полиције задужени за пружање помоћи у ванредним ситуацијама?

- a. Да
- b. Нисам сигуран/на
- c. Не

10. Да ли сте задовољни едукативним садржајима и упутствима републичких / локалних органа и институција о понашању у ванредним околностима?

- a. Да
- b. Нисам сигуран/на
- c. Не

11. Да ли сматрате да је полиција адекватно оспособљена за поступање у ванредним околностима?

- a. Да
- b. Нисам сигуран/на
- c. Не

12. Да ли сматрате да је неопходно спроводити континуиране обуке полицијских службеника о поступању у ванредним околностима, с посебним акцентом на спречавање и откривање кривичних дјела?

- a. Да
- b. Нисам сигуран/на
- c. Не

13. Да ли сматрате да је ваша имовина више угрожена од стране извршилаца кривичних дјела у ситуацијама природних катастрофа, него у нормалним животним условима?

- a. Да
- b. Нисам сигуран/на
- c. Не

14. Да ли бисте у ситуацијама природних катастрофа страховали да ће ваша имовина бити предмет крађе / оштећења (извршења кривичних дјела) услед ваше одсутности?

- a. Да
- b. Нисам сигуран/на
- c. Не

15. Да ли сматрате да је вршење увиђаја кривичног дјела у условима природних катастрофа теже него у нормалним животним условима?

- a. Да
- b. Нисам сигуран/на
- c. Не

16. Да ли сте били свједоци или знате да су људи из вашег ближег окружења у ситуацијама природних непогода / катастрофа лажно приказали чињенично стање, односно „фингирали“ кривично дјело како би на тај начин добили одштету?

- a. Да
- b. Нисам сигуран/на
- c. Не

17. Да ли сматрате да полицију треба значајније опремити материјално-техничким средствима неопходним како за заштиту и спасавање, тако и за откривање и доказивање кривичних дјела у условима природних непогода / катастрофа?

- a. Да
- b. Нисам сигуран /на
- c. Не

18. Да ли сматрате да су природне непогоде / катастрофе значајна препрека за полицију у откривању и доказивању кривичних дјела и њихових извршилаца?

- a. Да
- b. Нисам сигуран/на
- c. Не

19. Да ли сматрате да кривична дјела у условима природних катастрофа у додатној мјери оптерећују рад полиције и захтјевају већу ангажованост?

- a. Да
- b. Нисам сигуран/на
- c. Не

БИОГРАФИЈА

Мирјана (Драган) Докић, рођена 31.10.1996. године у Бањој Луци, Босна и Херцеговина - Република Српска. Средњошколско образовање стекла у Економској школи у Бањој Луци, 2015. године - смјер пословно-правни техничар. Дипломирала на Факултету безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци 2019. године и стекла звање дипломирани правник унутрашњих послова. На наведеном факултету 2020. године уписала мастер академске студије „Управљање безбједносним ризицима природних катастрофа“, те је положивши све испите стекла услов за израду завршног рада. Запослена у Министарству унутрашњих послова Републике Српске од 2017. године, гдје је радила на пословима полицијског службеника у ПС Бања Лука - Обилићево, те на пословима ПДЗ техничара у Управи за обезбјеђење личности и објеката - Одјељење за против-диверзиону заштиту. Тренутно запослена као полицијски службеник у ПС за обезбјеђење личности и објеката 1, Јединица за заштиту Управе за обезбјеђење личности и објеката.